

Vorherre bevares!

En talesprogsbaseret undersøgelse af fem
interjektionslignende flerordskonstruktioner

Specialeafhandling afleveret 28. august 2013

Eksaminand: Michael Blegvad

Fag: Lingvistik

Vejleder: Carsten Hansen

Bivejleder: Martin H. Hansen

Københavns Universitet

Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab

Resumeer

Abstract in English

English title

Vorherre bevaes! Interjections in spoken language:
An investigation of five Danish constructions.

This thesis constitutes the final exam for the Masters degree in linguistics at the University of Copenhagen.

The subject of the thesis is *complex* interjections, by some authors called *secondary*. Five Danish words or phrases, supposedly interjectional, are studied by way of a corpus of spoken language developed at the LANCHART center consisting of about 7 million words.

The delimitation of the phenomena of interjections is not agreed upon. The complex interjections present a special challenge, casting doubt upon whether or not they are just collocations of known words in unaltered shape. By concentrating on typical borderline cases, I offer to clarify part of the situation in terms of form, meaning and function.

Phenomena of diversification in form and meaning lead the author to coin a new theoretical concept – *interjectionalization*. This tool proves helpful in clarifying the status of the constructions in question.

Danish grammarians have traditionally regarded interjections as independent units on a sentence level, obeying no syntactic rules. Hansen & Heltoft (2011) have shown, however, that this is not the case. The crucial characteristic of interjections is their ability to attach to sentences and sentence-like formations, filling a special slot to the left of the sentence proper. A prominent subgroup of adverbs have the same distribution as independent units, but are not interjections, playing their main syntactic roles inside the sentence. In this connection it has become clear that interjections play a very important role in dialogue situations. German scholars have contributed to this understanding.

Complex interjections have very varied structures concerning both substance and internal structure. Moreover the same construction can appear in different guises according to the degree of simplification. This has even appeared in Danish official orthography, though not in any systematic way. You may write *vær så god* and *værsgo*, in both cases meaning “here you are”, not the “literal”, but hypothetical, meaning “be so kind”.

The analyses of the five chosen interjections reveal many common traits despite their obvious differences. Four of them – *værsgo*, *vorherre bevaes*, *du godeste* and *er du gal* – are genuine interjections, whereas the fifth *for dølen* stands on an intermediate step between adverb and interjection.

Resume på dansk

Den foreliggende afhandling udgør et speciale aflagt som sidste prøve i kandidatuddannelsen i lingvistik ved Københavns Universitet.

Emnet for afhandlingen er komplekse, også kaldet sekundære, interjektioner i dansk. Der er tale om et empirisk baseret studie af fem interjektionslignende konstruktioner. Jeg har haft adgang til et talesprogs korpus omfattende knap 7 millioner løbende ord.

Afgrænsningen af fænomenet interjektion er på mange måder uafklaret. De komplekse interjektioner sætter problematikken på spidsen idet der kan opstå tvivl om de blot er ”faste vendinger” bestående af kendte ord i uændret skikkelse. Ved at koncentrere mig om typiske grænsetilfælde giver jeg mit bidrag til afklaringen. Det gælder både form, indhold og funktion.

I forbindelse med gennemgangen af den teoretiske baggrund for mine undersøgelser introducerer jeg min egen opfindelse, termen *interjektionalisering*. Den viser sig at være et nyttigt redskab i afklaringen af konstruktionernes status.

Traditionelt har interjektioner i dansk sprogforskning været betragtet som etfeltshelheder, det vil sige dannelser som står helt alene uden for sætningen, og der har været tendens til at mene at de ikke adlød syntaktiske regler. Hansen & Heltoft har imidlertid vist at dette ikke er tilfældet. Det er et afgørende kendetegn for interjektioner at de, foruden at kunne placeres som etfeltshelheder, kan knytte sig til sætninger og lignende ved at være placeret i et særligt interjektionalfelt til venstre for disse. Sætningsadverbier har samme placeringsmuligheder uden for sætningen, men adskiller sig fra interjektionerne ved også at kunne være led inde i sætninger. Det er i samsvar hermed blevet klart at interjektionerne har en særdeles vigtig rolle i samtalsituationer. Hertil har tysk forskningstradition bidraget.

Komplekse interjektioner kan være meget forskelligt opbygget, både hvad materialet og den interne struktur angår. Det er endvidere tydeligt at de kan optræde i flere varianter hvor materialet i forskellig grad er forenklet. Dette har oven i købet givet sig udslag i skriftsproget, men uden større konsekvens. Man kan skrive både *vær så god* og *værsgo* svarende til mere eller mindre distinkt udtale af en ytring som i begge tilfælde har mistet sin ”bogstavelige” betydning.

Undersøgelserne af de fem meget forskellige interjektioner viser at de trods store forskelligheder har mange fællestræk. I hver fald fire af dem, *værsgo*, *vorherre bevarer*, *du godeste* og *er du gal*, er ægte interjektioner, mens den femte *for dølen* står på en art mellemtrin mellem adverbium og interjektion.

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: Indledning	6
Emne	6
Problemformulering • Skriftsprog og talesprog • Afhandlings opbygning	
Det anvendte korpus	7
Transskription • Søgekriterier • Referencer til de enkelte belæg	
De valgte konstruktioner	9
Præsentation af konstruktionerne	
Kapitel 2: Interjektioner i dansk forskningstradition	10
Hansen & Heltoft (2011)	10
At definere interjektioner • Interjektioner og interjektionaler • Forskellige typer interjektioner • Eder og kraftudtryk • Forskellige typer interjektionaler og etfeltshelheder • Klassificeringen af <i>vorherre bevares</i> ifølge GDS • Klassificering af <i>hold kæft</i> ifølge GDS • Adverbialer og interjektionaler • Konklusion vedrørende interjektioner hos Hansen & Heltoft	
Hansen (1967)	16
Diderichsen (1946)	17
Mikkelsen (1911)	18
Kapitel 3: Interjektioner i tysk forskningstradition	19
Duden (2006)	19
Ehlich (1986)	20
Metode • Analyse af <i>hm</i> • Interjektionsklasser • Yderligere analyser • Karakteristik af interjektionerne • Interjektioner og beslægtede udtryk • Skema over det ekspeditiv univers	
Kapitel 4: Identifikation af interjektioner	24
Interjektioner som ordklasse	24
Interjektionaler • Interjektionaler som ikke er interjektioner	
Interjektioner som placeringsmulighed	25
Interjektioner som materiale	26
Interjektionalisering • Grammatikalisering • Forskelle og ligheder • Leksikalisering	
Interjektioner som betydningskategori	29
Trækanalyse	
Beslægtede konstruktioner	31
Dialogiske partikler • Lydord og rutineformler	

Kapitel 5: Undersøgelse af de valgte konstruktioner	32
Metodespørgsmål	32
Talesprog og transskriptioner • Gengivelser af fund fra korpusset • Ordbogsoplysninger • Henvisninger til bilag	
Vær så god – værsgo	35
I ordbøgerne • Form • Materiale • Ordklasse • Placering • Betydning • Opsummering	
Vorherre bevares	40
I ordbøgerne • Form • Materiale • Ordklasse • Placering • Betydning • Opsummering	
Du godeste	47
I ordbøgerne • Form • Materiale • Ordklasse • Placering • Betydning • Opsummering	
Er du gal	50
I ordbøgerne • Form • Materiale • Ordklasse • Placering • Betydning • Opsummering	
For dølen	55
I ordbøgerne • Form • Materiale • Ordklasse • Placering • Betydning • Opsummering	
Kapitel 6: Resultater og konklusioner	61
Ortografiens begrænsninger • Interjektionalisering i lyset af de undersøgte konstruktioner • Ordklassen interjektioner	
Litteratur	63
Bilag i særskilt bind (offentliggøres ikke)	

Kapitel 1

Indledning

Emne

Den foreliggende afhandling har som emne en undersøgelse af fem interjektionslignende konstruktioner i dansk. Jeg har anvendt DGCSS' talesprogskorpus som giver særlige muligheder for at studere ordene i en autentisk talesprogssammenhæng.

Problemformulering

En række sproglige fænomener kan bedre forstås når de ses i talesprogssammenhæng. Blandt disse fænomener har interjektionerne en fremtrædende plads.

Interjektioner og lignende er et stort og vanskeligt felt. Netop afgrænsningen af kategorien interjektion er på mange måder uafklaret. Ved at koncentrere mig om nogle typiske grænsetilfælde håber jeg at kunne bidrage til afklaringen. Arbejdet med afgrænsningsproblemet betyder desuden at der må trækkes så mange oplysninger ud af materialet som muligt. Det gælder både form, indhold og funktion.

Skriftsprog, talesprog og interjektioner

I sin banebrydende monografi om interjektioner nævner Konrad Ehlich en række grunde til at interjektionerne er blevet forsømt af den lingvistiske videnskab.

- Interjektionerne har været knyttet til talesproget. Lingvistikken har på trods af erklæringer om det modsatte lagt mest vægt på skriftsproget (1987:3)
- Interjektionerne er afvigende funktionelt og formelt (1987:20)
- Interjektionerne har været opfattet som afspejling af følelseslivet og derfor suspecte (1987:21)
- Til tider har interjektionerne været opfattet som et slags levn fra menneskets dyriske fortid (1987:21)
- Sproget har været opfattet som monologisk snarere end dialogisk (1987:57)
- Sproget har været opfattet som bestående af propositioner, påstande af logisk rationel art, hvor andre funktioner forekom perifere (1987:20).

Lingvistikkenes afhængighed af skriftsproget er imidlertid ikke længere så entydig. Efterhånden som de tekniske muligheder for at fastholde talesproget er blevet bedre, har det vist sig hvor meget det afviger fra det billede som den skriftsprogsbaserede lingvistik har givet. Et af de områder hvor afvigelsen viser sig, er brugen af interjektioner. De synes at spille en lagt større rolle end tidligere antaget. Samtidig er den traditionelle fornemmelse af at de udgør et forstyrrende element, afløst af en forståelse for deres rolle i organiseringen af talesprog, ikke mindst når det drejer sig om samtaler mellem to eller

flere personer. Mange af de grunde Ehlich nævner, er således trådt i baggrunden og afløst af større accept.

Afhandlingens opbygning

Dette kapitel, kapitel 1 vil bestå i en nærmere præsentation af det anvendte korpus og de redskaber jeg har benyttet til at finde og analysere de valgte konstruktioner.

I kapitel 2 og 3 vil jeg gennemgå fænomenet interjektioner i henholdsvis danske og tyske behandlinger.

I kapitel 4 vil jeg komme med mine egne bud på problematikken og dermed lægge nogle rammer for korpusundersøgelserne.

I kapitel 5 fremlægger jeg resultaterne af de fem undersøgelser.

I kapitel 6 gør jeg status over resultaternes betydning for en samlet forståelse af interjektionernes problematik.

Det anvendte korpus

Det talesprogs-korpus jeg har haft adgang til, findes på Danmarks Grundforskningsfonds Center for Sociolingvistiske Sprogforandringsstudier (DGCSS), i daglig tale kaldet Sprogforandringscentret. På engelsk kaldes centrets projekt ofte for LANCHART, dvs. LANguage CHAnge i Real Time. Det er nemlig centerets kerneopgave at iagttage hvordan sproget forandrer sig, ikke ved at sammenligne gamles og unges sprog, men ved at sammenligne de samme gruppers sproglige udvikling over længere tid. Dette forandringsaspekt vil jeg ikke tage op i denne afhandling. I min optik er korpusset også beskrivelse af en relativ stabil talesproglig tilstand.

Korpusset består af en stor mængde sociolingvistiske interview optaget over en årrække (1973-2008) i seks forskellige lokaliteter i Danmark. Det omfatter op mod 7 millioner løbende ord.

Transskription

Korpusset består af optagne lydfiler. Hertil kommer transskriberede gengivelser.

Når man studerer talesprog og talesprogs-korpusser, kan det være praktisk at arbejde med transskriberede udgaver frem for selve lydfilerne. Når det gælder søgning, er det i alle tilfælde nødvendigt på det nuværende tekniske udviklingstrin. Afhængigheden af transskriptioner betyder på den anden side at teksterne er filtreret gennem forskellige transkribenters opfattelse af hvad de har hørt. Her er der fare for en række forstyrrende momenter som kan gøre det vanskeligt at vide hvad der i virkeligheden bliver sagt. Det gælder især følgende forhold:

1. Mange talesprogs-elementer har ikke nogen vedtagen ortografisk repræsentation. Transskribenterne kan selvfølgelig være instrueret i at følge bestemte konventioner, fx altid at skrive "ha" når der forekommer latter. Men dels kan disse konventioner være for grovkornede og ikke tage alle variationerne med, dels kan der være fænomener som er blevet overset da konventionerne blev vedtaget.

2. Prosodiske elementer, såsom pauser, lydstyrke og tonegang, kan kun meget vanskeligt angives nøjagtigt i en transskription. Og i det omfang de tages med, vil de i endnu højere grad end ordgengivelserne hvile på en fortolkning fra transskribentens side. Hvis slutbrugeren har adgang til lydfilerne, vil det oftest være bedre at overlade tolkningerne til denne.
3. Gengivelse af konkret tale i ortografi kan ikke blot være unøjagtig eller ufuldkommen. Ved transskriptionen tilføjes også elementer som ikke findes på samme måde i lydfilen. Det gælder i særlig grad tilføjjelsen af ordmellelrum. Brugen af ortografisk gengivelse medfører endvidere at forkortet udtale hvor lyde eller stavelser er faldet bort, normalt ikke registreres. Her kan man også sige at transskriptionen tilføjer de pågældende lyde og stavelser.
4. Selv med god lydteknik kan det være svært for transskribenten at gengive det talte præcist, simpelthen fordi vedkommende ikke kan høre nøjagtigt hvad der bliver sagt.
5. Transskribenterne kan have individuelle tolkninger eller uvaner som gør transskriptionerne inkonsekvente.

Søgeredskaber

Det er tilknyttet flere forskellige projekter til sprogforandringscentret. Et af dem er Ordbog over Dansk Talsprog (ODT) som vil opdyrke og formidle den leksikografiske side af talesprogsbeskrivelsen. Til brug for ODT er der udarbejdet redskaber til at finde, vise, gennemlytte og udskrive dele af korpussets talesprogsforløb. Disse forløb har karakter af samtaler mellem to eller flere personer. I bilagene kan man se hvordan sådanne forløb kan se ud i udskrift.

Søgemodulet DIALOGudtræk virker ved at man indsætter en søgestreng i en søgemaske. Det betyder at man er afhængig af den ortografiske udformning af ordet. Transskriptionerne følger så vidt det er muligt den officielle retskrivning. Der er mulighed for at søge mere raffineret ved hjælp af regulære udtryk. Jeg har i stor udstrækning benyttet mig af muligheden for at gennemlytte nogle af de fremsøgte passager. Det sker ved hjælp af ODT's såkaldte *lydmikroskop* som benytter det fonetiske program Praat til at vise spektrogrammer af det akustiske forløb i den lydfile som svarer til det transskriberede interview. Vigtigere end spektrogrammerne er dog tidsangivelserne som identificerer den søgte passage og som gør det muligt at markere og aflytte præcis det ønskede tidsforløb.

Referencer til de enkelte belæg

Når jeg i afhandlingen refererer til et belæg, sker det ved et løbenummer der henviser til bilagene. Hvis man har adgang til bilag og lydfile, kan man således genfinde de passager hvor belægget findes. Af hensyn til konfidentialiteten vil bilagene imidlertid kun blive tilgængelige for en snæver kreds. For det vil i nogle tilfælde være muligt at gennemskue interviewpersonernes identitet hvis man kender kodenavnet.

De valgte konstruktioner

Konstruktionerne er valgt fra en liste over komplekse interjektionslignende konstruktioner. Denne liste er fremkommet dels introspektivt, dels ved konsultation af ordbøger og lignende. Det at konstruktionerne skal være komplekse, betyder at de skal indeholde genkendelige fonemkonstellationer fra de etablerede ordklasser. Se nærmere herom i afsnittet om interjektioner som materiale i kapitel 4.

De enkelte konstruktioner i listen er senere søgt frem i korpusset med henblik på at få belyst hvilke af dem der er tilstrækkelig hyppigt forekommende til at kunne vise konstruktionens brug, varianter osv. Hyppighed har således været et vigtigt kriterium for valget af de grundigere undersøgte konstruktioner.

Et andet vigtigt kriterium har været at få så forskellige konstruktioner som muligt med.

Præsentation af konstruktionerne

Hver enkelt udvalgt konstruktion har sit eget hovedafsnit i kapitel 5. Som indledning vil dens mest almindelige varianter blive opregnet, og det vil blive oplyst hvad ordbøgerne siger om dem. Den egentlige karakteristik af deres brug, betydning og varianter præsenteres som resultat af de konkrete undersøgelser.

Kapitel 2

Interjektioner i dansk forskningstradition

Begrebet interjektion har ikke nogen alment accepteret definition. Det anvendes i de fleste fremstillinger om en ordklasse på linje med verber, substantiver osv. Selv om der kan være uenigheder om afgrænsningen vil der være mening i at tage udgangspunkt i hvad der er skrevet om emnet interjektioner. Herefter kan jeg så indkredse hvordan jeg vil gribe de empiriske undersøgelser an.

Jeg vil i dette og det følgende kapitel referere nogle centrale behandlinger af interjektionernes problematik – i dette kapitel om interjektioner i dansk inden for den danske tradition. I næste kapitel vil jeg tilsvarende se på behandlinger af tyske interjektioner i tysk videnskabelig litteratur. De refererede værker er af meget forskellig længde og temmelig forskellig vigtighed for min behandling af emnet, derfor vil også referaterne variere i længde og grundighed..

Hansen & Heltoft (2011)

Grammatik over det Danske Sprog, herefter forkortet GDS, er et fascinerende og imponerende værk i tre tykke bind. Men det er fuldt af faldgruber og terminologiske særdannelser som kræver læserens fulde opmærksomhed. Det hænger ikke mindst sammen med at værkets omtale af interjektionerne er langt grundigere end tilsvarende omtaler i andre større fremstillinger af det danske sprogs grammatik. Jævnfør omtalerne nedenfor af Aage Hansens *Moderne Dansk*, Poul Diderichsens *Elementær Dansk Grammatik* og Kr. Mikkelsens *Ordføiningslære*.

På grund af dens aktualitet og grundighed vil GDS være mit udgangspunkt for at identificere interjektioner – med de forbehold som nævnes i løbet af fremstillingen. Interjektioner og lignende er hos Hansen & Heltoft omtalt kort i kapitel II §17 – og mere grundigt og definitivt i kapitel X.

At definere interjektioner

GDS indkredser interjektionerne ved hjælp af en række kriterier som alle skal være opfyldt. De er så mange at det tyder på at der ikke tilstræbes en eksakt definition. I den korte omtale (2011:213) nævnes da også at den der bragte definition handler om den prototypiske interjektion. Kriterierne er:

- Interjektioner er *frie illokutionære led*
- De skal kunne fungere som ytringer i sig selv, som såkaldte *etfeltshelheder*
- De skal kunne knytte sig til et *ytringsemne* (dvs. en sætning, en infinit prædikation eller en etfeltshelhed) med skopus over dette

- d. Når de tilknyttes et ytringsemne, skal de kunne stå på venstre *interjektionalplads*; her angiver de at afsenderen udfører en subjektiv (emotiv) sproghandling eller markerer en side af en sådan subjektiv sproghandling
- e. De kan aldrig stå på sætningsadverbiernes plads
- f. De er ubøjelige
- g. De består af et enkelt ord (ofte enstavelses) eller en ordfølge der er leksikaliseret
- h. De må ikke bestå af ord som tilhører andre ordklasser.

Disse punkter kan fortjene en nærmere forklaring eller kommentar.

ad a. Punktet nævnes eksplicit (2011:1114), jeg har imidlertid svært ved at se hvad man i givet fald skulle stille op med ord eller ordfølger som opfyldte alle de øvrige kriterier, men ikke dette. Mon ikke sagen er at punktet følger automatisk af de øvrige punkter. Det vil jeg tolke således at det siger hvordan det danske sprog fungerer set i en universel ramme, altså at etfeltshelheder med mulighed for venstreplacering, men uden mulighed for placering som sætningsadverbier, har denne egenskab.

Punktet er i alle fald nyttigt fordi det kan udpege ord som måske er interjektioner. En nærmere undersøgelse af disse kandidatord vil så vise om de lever op til de øvrige punkter.

ad b. At leddene er frie, som krævet i punkt **a.**, må vel netop betyde at de kan stå som etfeltshelheder.

ad c. Bortset fra helt isolerede forekomster må dannelser der kan danne etfeltshelheder, også kunne stå umiddelbart før en sætning eller lignende og alligevel ikke have særlig tilknytning til denne. Et afgørende fingerpeg bliver her om der er pause mellem udtrykket og sætningen. Hvis der er pause er der tale om en etfeltshelhed. Hvis der *ikke* er pause, er der tale om en interjektion eller et interjektional, hvis også prosodien angiver at der er tale om en helhed.. Interjektioner kan i nogle tilfælde knyttes yderligere til det efterfølgende ved at stå proklitisk med tryktab og eventuelt stødtab (2011:1113-15).

ad d. Dette punkt er helt centralt. Det adskiller Hansen & Heltofts fremstilling fra de nedenfor nævnte. Etfeltshelhederne som tidligere udgjorde en brokkasse af meget forskellige dannelser kan herved opdeles i mere homogene klasser.

I GDS nævnes også en højre interjektionalplads, den er imidlertid karakteriseret ved at kun nogle få af interjektionerne, især de såkaldte svarord som *ja* og *nej*, kan stå der. I anden sammenhæng kaldes den for *parentespladsen* og det er nok et mere hensigtsmæssigt navn.

Den egentlige interjektionalplads står til venstre for alle andre pladser i sætnings-skemaet.

ad e. Også et vigtigt punkt, for ellers vil det blive umuligt at skelne interjektioner fra sætningsadverbier.

ad f. Dette punkt er en smule kontroversielt. DGS nævner selv at der kan foregå reduplikation af nogle af udråbene. Fx *nåda!* til *nådada!* og *nånådada!* (2011:213). Hertil kommer at Konrad Ehlich (1987), som er omtalt i næste kapitel, netop gør meget ud af at skelne mellem forskellige tonegange i de interjektioner han omtaler. Der er kun i begrænset omfang tale om en variation der svarer til bøjning. Det ville kræve tættere sammenhæng med den enkelte tonegang og de betydningsvarianter som de berørte interjektioner har. Men problematikken er ikke færdigundersøgt, så der er grunde til at tage forbehold over for hævdelser af interjektionernes ubøjelighed.

ad g. Dette kriterium fremgår ikke eksplicit af behandlingen i GDS. Men alle eksempler (2011:1140) optræder som enkeltord, og hele ordklassetanken forudsætter vel at det man klassificerer, er enkelte ord. Når der alligevel kan opstå tvivl, skyldes det den usikkerhed der er omkring adskillelsen af ord. I ortografien sker det som bekendt ved hjælp af mellemrum. Stavningen af interjektioner er imidlertid ikke fuldt ud fastlagt og der er tendens til at interjektioner skrives i ét ord selvom materialet til dem i andre sammenhænge er flere enkeltord. I Retskrivningsordbogen kan man finde autoriserede stavemåder som *værsartig*, *tillykke*, *helledusseda*, *herregud* og flere andre, men mærkelig nok ikke **vorherrebevares*. De konstruktioner af denne type der er optaget i ordbøgerne, betegnes ”udråbsord”, altså interjektioner. Eftersom det netop er den mere komplicerede type interjektioner der interesserer mig, må jeg nødvendigvis holde på at *værsartig*, *vorherrebevares* m.fl. rent faktisk er ord – uanset stavemåde.

I de fleste tilfælde kan der være yderligere grunde til at betragte de komplekse interjektioner som enkeltord. For deres samlede betydning kan i de fleste tilfælde ikke udledes af betydningen af de enkelte dele. Der er dog også den mulighed at det genkendelige materiale kun udgøres af ét ord, men at dets funktion er så forandret når det optræder som interjektion, at denne funktion ikke kan udledes af materialet. Jævnfør eksemplerne på komplekse interjektioner i tabellen over Dudens terminologi i næste kapitel.

ad h. GDS gør med en vis ret temmelig meget ud af at skelne mellem egentlige interjektioner og materiale der kan stå i interjektionalpositionen til venstre for sætningen eller sætningsemnet. Den meget sammensatte kategori som nok kan stå i positionen men ikke er interjektioner, består af ord der tilhører andre ordklasser. Dette indsnævrer unægtelig klassen af egentlige interjektioner, og det må indebære at et ord ikke kan tilhøre flere ordklasser samtidig, i alle fald ikke hvis den ene skal være ordklassen *interjektion*. I lyset af mine kommentarer til *ad. g* ovenfor må jeg imidlertid tolke punktet sådan at visse typer forandringer i udtryk og indhold kan eliminere det oprindelige ordklasse-tilhørsforhold.

Interjektioner og interjektionaler

Materiale der ikke er interjektioner, men kan stå i interjektionalfeltet, kaldes i GDS for interjektionaler.

At tale om interjektionaler er en lidt farlig sprogbrug, for der er ikke tale om nogen ordklasse, men en funktion. Og det er jo ikke det samme at have en potentiel mulighed for at stå i et felt, og så rent faktisk stå der.

Forskellige typer interjektioner

Som allerede nævnt kan alle interjektioner stå i interjektionsposition til venstre for en sætning eller lignende. Det bliver dog også nævnt at de fleste ikke kan stå til højre, hvilket selvsagt indebærer at nogle få godt kan.

De interjektioner der kan stå til højre falder i to kategorier. Den ene kaldes de centrale svarord og består af *ja*, *nej* og *jo*. Den anden må logisk set (men GDS siger det ikke) betegnes *de perifere svarord*. Her nævnes *okay* og *nå*. Svarordene kaldes *de neutrale interjektioner*, sandsynligvis fordi de har to placeringsmuligheder med hver sine funktioner.

De interjektioner der ikke er svarord, kaldes *de subjektive interjektioner*. De falder ligeledes i to kategorier, ikke på grundlag af placeringen, men på grundlag af funktionen. De emotive interjektioner er af den type der altid nævnes når der tales om interjektioner, fx *ak* og *uha*. De kommunikative interjektioner er tilsyneladende færre. Hansen & Heltoft nævner *jamen* og *jomen*. De betegnes kommunikative fordi de ”angiver at det følgende ytringsemne skal tolkes som en indvending mod et synspunkt der kan findes i konteksten, ofte noget samtalepartneren har fremført” (2011:1132).

Eder og kraftudtryk

I GDS er der et særligt kapitel om eder og kraftudtryk (2011:1152-54). Det er ikke fordi de udgør en ordklasse. Tværtimod falder de i to grupper.

Den ene gruppe kan stå næsten hvor som helst, også på sætningsadverbialernes plads. Derfor er denne gruppe ikke interjektioner.

Den anden gruppe derimod er dels interjektioner, dels adjektiver. Det drejer sig om udtryk som *satans*, *fandens*, *helvedes*, *hulens*, *dælens* og andre med *-s*. Man kan sige ”satans, jeg glemte mine nøgler” og ”kvæl dog den satans kat”, men man kan ikke sige ”*jeg har satans glemt mine nøgler”. Det sidste adskiller dem fra den førstnævnte gruppe. Man kan fx godt sige ”jeg har sateme glemt mine nøgler”.

Denne tvedeling af kraftudtrykkene rejser et problem som blev berørt under *ad h.*, nemlig om udtryk kan tilhøre flere ordklasser samtidig. Det viser sig i kapitlet om eder og kraftudtryk at jeg nok har fortolket Hansen & Heltoft lidt for firkantet, for på side 1153 står der i nogle af de første linjer ”Eder der er dannet med *-s* [...] er adjektiviske former i interjektional funktion”.

Jeg vil vælge at afstå fra at skulle overveje om ”adjektiviske former” er det samme som adjektiver og nøjes med at konstatere at *satans*, *pokkers* osv. kan betragtes som interjektioner. Det støttes af at netop *satans* og *pokkers* er medtaget blandt de eksempler på udtryk der ”kan siges” at være markerede interjektioner (2011:1140).

Former som *sateme* betegnes som metaintentionelle udtryk. De kan stå i feltet for sætningsadverbialer og falder derfor uden for klassen af interjektioner, for det strider mod kriterium *e*.

Forskellige typer interjektionaler og etfeltshelheder

Nå en sproglig dannelse som ikke er en interjektion, alligevel står på venstre interjektionalplads, fungerer den som et interjektional. Som nævnt kan interjektionaler bestå af mange forskellige ord eller konstruktioner. De vigtigste opregnes hos Hansen & Heltoft på side 1143. Det er *sætningsadverbialer*, *imperativiske verbalformer*, *anførende led* og *vokativiske nominaler*.

Der findes etfeltshelheder som ikke kan optræde som interjektionaler. Det er især *fatiske markører*, *rutineformler* og *lydord*. Jeg har forsøgt at opregne alle disse forskellige dannelser i et diagram som repræsenterer min tolkning af Hansen & Heltofts analyser. Det kunne have været et trædiagram, men af praktiske grunde foretrækker jeg at vise det som en tabel.

Sidste række består af eksempler, og er ikke udtømmende. Men eksemplerne stammer fra Hansen & Heltofts egen tekst og kan vise hvad det drejer sig om.

etfeltshelheder										
interjektionaler								andre etfeltshelheder		
interjektioner				interjektionaler, der ikke er interjektioner				fatiske markører	performative rutineformler	lydord
neutrale interj.		subjektive interj.		sætningsadverbialer	imperativformede	anførende led	vokativiske nominaler			
centrale svarord	andre svarord	emotive interj.	kommunikative							
ja nej jo [joʔ]	okay nå	aha ak av fy føj hovsa ih næh nådada umm øv åh	jamen jomen	desværre altså	se hør sig mig tro mig	jeg tænker... så siger jeg...	gud frøken tjener	æh øh	skål glædelig jul banko fyr godnat tak tillykke amen velkommen venlig hilsen kære E. H.	bang huj krasj vrumm plingeling gong rap muuh vov

Nogle af de nævnte eksempler er oprindeligt skrevet med udråbstegn efter, men dem har jeg udeladt for at få et mere homogent diagram.

Klassificeringen af *vorherre bevares* ifølge GDS

Det er umiddelbart indlysende at *vorherre bevares* ikke kan være nogen egentlig interjektion efter den oprindelige formulering af kriterierne. Dels indeholder denne konstruktion ord fra andre ordklasser, dels består den af mere end et ord. Den lever altså hverken op til kriterie *g*. eller *h*. i en striks fortolkning.

Der er allerede kastet tvivl over om de nævnte kriterier er hensigtsmæssige eller rimeligt tolket, der er imidlertid flere argumenter. Nok er *vorherre* taget for sig et substantiv, men hvad med *bevares*? Et hurtigt svar vil være at det selvfølgelig er et verbum. Næste spørgsmål må så være hvilken form af verbet der er tale om, og her opstår et dilemma. For det er jo hverken en *infinitiv* (bevare) eller en *præsens* (bevarer). Efter formen skulle det være en *passiv*; det ville så kræve at *vorherre* var *subjektet* i en passiv-

konstruktion og dermed *patiens*, den det går ud over. Enhver dansktalende vil protestere mod en sådan udlægning og sige at det ikke er Vorherre, men nogle andre, sandsynligvis 'os', der skal bevares. Stavemåden med *-s* er blot en måde at signalere på at der er tale om en idiomatisk konstruktion. Ved hurtig udtale er der ingen forskel på ***vorherre bevares*** og ***vorherre bevar os***, jævnfør ***vorherre bevar os vel***.

Det er ofte tilfældet at etfeltshelheder, herunder interjektioner, kan udtales mere eller mindre sammentrængt. Når Retskrivningsordbogen anfører et "udråb" der kan skrives ***værsartig***, forhindrer det ikke at man også kan skrive ***vær så artig***. Tilsvarende må gælde for udtalen. Dette er yderligere et argument for at materiale fra andre ordklasser ikke bør hindre at et udtryk kan betegnes som en interjektion. For muligheden for særlig udtale viser at ordet har skiftet status.

I tilfældet ***vorherre bevares*** kan man endvidere spekulere over om udtrykket har en sammentrængt variant der blot hedder ***bevares***. Spørgsmålet kan nok først afklares ved en nærmere undersøgelse af de to udtryks betydning og syntaks, sådan som en korpusundersøgelse kan levere. Det vil ske i kapitel 5.

Klassificering af *hold kæft* ifølge GDS

Spørgsmålet om denne dannelses status diskuteres eksplicit i GDS (2011:1136).

Hold kæft nævnes som eksempel på at der kan ske en "omfortolkning" af visse etfeltshelheder til interjektionaler. I en kontekst som: "Hold kæft, hvor var det to træse dage", har udtrykket ikke længer en *regulativ* betydning (som i ***hold mund***), men en *subjektiv*. Hansen & Heltoft anerkender dog ikke at den subjektive betydning og muligheden for interjektionssyntaks skulle gøre udtrykket til en interjektion. De siger at den må betragtes som en "funktionel nyskabelse på interjektionalniveau". Grunden til at dette ikke er det samme som en interjektion, siges indirekte. For det hedder umiddelbart efter at ***jamen*** og ***jomen***, ***javist*** og ***jovist*** er interjektionaler fordi deres dannelse er forbundet med "leksikalisering". Argumentet står og falder således med dette begreb *leksikalisering*. Jeg har mistanke om at der heri blot ligger at ordene staves anderledes. Måske kan der argumenteres for at sammenskrivningen skyldes ændret udtale. Men herom udtaler forfatterne sig ikke.

Adverbialer og interjektionaler

Hvis man kan tale om interjektionaler som ikke er interjektioner, må man også kunne tale om adverbialer som ikke er adverbier. Mange sådanne kan stå på parentespladsen til højre, mens muligheden for placering på venstre interjektionalplads er mere tvivlsom. Især de kohæsive og kommunikative adverbialer kan være af interesse her. De består ofte af flere ord. Typiske eksempler er ***med andre ord***, ***i øvrigt*** og ***så at sige***. Hansen & Heltoft skriver:

Det er vanskeligt med sikkerhed at fastslå om der kan foreligge placering på venstre interjektionalplads ved disse adverbialer. Vi regner med at de typisk står som selvstændige ytringer, for vi har ikke kunnet konstatere hverken enhedskontur eller trykreduktion. Man kan karakterisere sådanne adverbialer som ytringer med inter-

jektional funktion, men uden interjektionalt udtryk. De er således ikke grammatikaliseret.

(2011:1149)

Jeg er ikke sikker på at jeg helt forstår, hvad der ligger i de to sidste sætninger. I alle fald kan der være grund til at se nærmere på deres rolle i talsproget. Det at de siges hverken at være adverbier eller interjektioner, må vække en vis nysgerrighed over for hvad de så er. At de staves i flere ord er heller ikke i denne sammenhæng noget afgørende argument. Hvis nogle af dem skulle vise sig alligevel at have syntaks som interjektioner, vil det være nærliggende at henregne dem til denne ordklasse.

Konklusion vedrørende interjektioner hos Hansen & Heltoft

I det øjeblik ortografien forkastes som rettesnor, falder en række kriterier bort for hvad der kan være en interjektion. Det der bliver tilbage, er først og fremmest kriterierne *d.* og *e.*, nemlig at dannelsen skal kunne stå i venstreposition og at sætningsadverbier er udelukket.

Kriterierne *a.*, *b.* og *c.* er sandsynligvis konsekvenser af kriterium *d.*

Kriterium *f.* får fornyet aktualitet når man skal afgøre om et udtryk der indgår i en interjektion, har bevaret sin ordklasse. Hvis der er tale om en dannelse hvor et udtryk har en bestemt form og ikke kan ændres, kan det vel være rimeligt at hævde at hele dannelsen er blevet ubøjelig, og så må de enkelte indgående udtryk også være det.

Kriterium *g.* forudsætter at man kan afgøre leksikaliseringsspørgsmålet uafhængigt af spørgsmålet om dannelsens interjektionsstatus. Ellers bliver det en cirkelslutning. Jeg hælder til den anskuelse at de to spørgsmål hænger sammen og at kriteriet følgelig er uden værdi.

Kriterium *h.* er en tautologi i den udstrækning forudsætningen for ordklasseinddelingen er at et ord ikke kan tilhøre flere ordklasser samtidig.

Hansen (1967)

Aage Hansens store trebindsværk *Moderne Dansk* omtaler interjektionerne i bind III på side 477-505. Til at definere dem nævner forfatteren tre kriterier:

- a. De skal kunne stå i stedet for en selvstændig sætning. Hermed må menes at de skal kunne være *etfeltshelheder*.
- b. De skal have sætningsindhold. Dette punkt har til formål at udelukke lydordene, omend de ligesom interjektionerne udpræget hører til det talte sprog.
- c. De må ikke kunne betragtes som en reduktion af en virkelig grammatisk sætning.

Kun det sidste punkt behøver nærmere præcision. Af Aage Hansens eksempler fremgår det at kriteriet skal anvendes meget bredt. I praksis skal alt hvad der kan henføres til en anden ordklasse udelukkes. Og tilhørsforholdet skal fastholdes efter hvor udtrykket efter sin øvrige anvendelse hører hjemme. Selv meget afvigende former som *jøsses* (for Je-

sus) får tildelt ordklasse (her substantiv), dog med den begrundelse at den også forekommer i konstruktioner som *jøsses bevares*.

Aage Hansen gør en hel del ud af de særlige lydige forhold. Forehavendet besværliggøres imidlertid af den vaklende ortografi og de forskellige varianter. Blandt de uomtvistelige iagttagelser er at enstavelsesord er almindelige, at der forekommer gentagelser og sammensætninger (*nådadada, helledusseda*) og at den fonologiske struktur kan afvige, bl.a. ved at vokalen mangler (*pr* og *hm*). Det er endvidere bemærkelsesværdigt at forskelle i tonegang nævnes. For at citere:

Foruden kvantitet spiller tone og ekspirationsstyrke her en vigtig rolle, vekslende efter den affektive situation og følgelig med fonologisk betydning. Blot ét eksempel: *næ* udtalt med svag ekspiration og lav faldende tone angiver affektløs nægtelse, *næ* udtalt stærkt og med høj stigende tone er udtryk for glædelig overraskelse.
(1967:483)

Disse iagttagelser bringer tanken hen på Konrad Ehlich's behandling af tyske interjektioner, bl.a. *na* (Ehlich 1987). Se afsnittet herom nedenfor.

Aage Hansen skelner mellem to hovedgrupper af interjektioner, *impulsioner* og *imperationer*. Den første udtrykker fornemmelser, sindsstemninger og sindsbevægelser. Den anden omfatter udtryk "hvorefter den talende påkalder ens opmærksomhed og direkte henvender sig til vedkommende" (1967: 485). Her er en svag lighed med Hansen og Heltofts skel mellem subjektive emotive interjektioner på den ene side og neutrale og kommunikative interjektioner på den anden. Men forfatteren af *Moderne Dansk* viser med sine eksempler at hans formål er at indkredse betydningsnuancer snarere end at foretage en klassifikation på grundlag af position.

Diderichsen (1946)

Elementær Dansk Grammatik danner på mange måder grundlaget for Hansen og Heltoft. Det gælder bl.a. sætningsskemaet og begrebet *effeltshelhed* (1946:251).

I Diderichsens udgave af sætningsskemaet fra 1946 er der imidlertid ikke noget interjektionalfelt. Derfor bliver interjektionerne først og fremmest defineret som *effeltshelheder* med bestemte funktioner. Det siges at de undertiden optræder i en vis forbindelse med andre *helheder* (1946:75), men det forklares som lig med hovedsætningers mulighed for sådanne forbindelser.

De funktioner han nævner er 1. udtryk for følelser, 2. udtryk for tilskyndelser (fx *hyp* og *pr*) og 3. lydmalende ekspressive dannelser. Diderichsen skelner således ikke mellem lydord og interjektioner. Kun følelsesudtrykkene vil kunne anerkendes efter Hansen og Heltofts kriterier. Diderichsens eksempler er *av, åh, ih, fy, pyh* og *hm*.

Mikkelsen (1911)

Dansk Ordføjningslære af Kristian Mikkelsen roses af Hansen og Heltoft for at skelne mellem egentlige interjektioner og interjektionaler bestående af ord fra andre ordklasser. I øvrigt er hans behandling kortfattet. Interjektionerne ("udråbsordene") omtales på side 485-86.

Mikkelsen nævner at udråbsord kan stå alene eller slutte sig til en hel sætning "undertiden så nøje, at der ingen standsning er mellem udråbsordet og den følgende sætning". Her ses spiren til interjektionalfeltet. Han nævner desuden at flere udråbsord kan forbindes eller at samme ord kan fordobles.

Heller ikke hos Mikkelsen skelnes der mellem interjektioner og lydord.

Kapitel 3

Interjektioner i tysk forskningstradition

Tysk ligner dansk tilstrækkelig meget til at sammenligning af tyske og danske ordklasser mm. er meningsfuld. Samtidig kunne det se ud som om det tyske lingvistiske miljø har gjort forholdsvis meget ud af udforskning af interjektionerne. Hertil kommer at der findes fremstillinger som tager mere hensyn til dialogisk talesprog.

Duden (2006)

Forlaget Duden udgiver en værk om tysk sprog i tolv bind. Interjektionerne behandles i bind 4: *Grammatik* under overskriften Die Partikel.

Foruden den undergruppe som Duden betegner som *Interjektionen*, er også andre grupper relevante for en sammenligning med de danske grammatikkers behandling af tilsvarende emner. Det drejer sig om *Gesprächspartikeln* og *Onomatopoetika*. Fælles for de tre grupper er at de kan danne en fuldstændig ytring (2006:603). De er, med et dansk udtryk, etfeltshelheder. Det nævnes også at *Gesprächspartikeln* kan bruges som samlebetegnelse for alle tre.

Foruden at være etfeltshelheder kan de nævnte partikler også stå til venstre eller højre ("am Anfang oder Ende") for sætningen, uden at det dog oplyses nærmere om de alle kan stå begge steder eller hvori tilknytningen til sætningen nærmere består (2006:601). De tre grupper af partikler underinddeles imidlertid yderligere, så der kan være grund til at illustrere begrebsapparatet i sin helhed med en tabel.

Gesprächspartikeln						Interjektionen				Onomatopoetika			
Gliederungspartikeln						Antwortpartikeln		Appell	einfach	komplex	Inflektive		Adverb- onom.
Sprechersignale			Hörersignale			Entscheid- ung	Reaktion						
Startsignale	Haltesignale	Endsignale	Zustimmung	kommentierende	vergevissernde								
ja	ja	und so	ja	ach so?	bitte?	ja	doch	Pst!	Au!	Oh Gott!	ächz	kikeriki	plumps
äh	äh	oder so	jaja	na und?	wie bitte?	nein	schon	Pscht!	Pfui!	Mensch!	würg	miau	peng
ähm	ähm	gut	hm	ja und?	ja?	doch	eben	Scht!	Uh!	Scheise!	stöhn	quak	wumm
so	jedenfalls	okay	hmhm		was?		genau	He!	Nanu!		seufz	klingle-	klirr
also	gell	na ja	aha		hm?			Ho!	Oho!	Mein	staun	ling	
dann	so	nun ja	klar		hä?			Kst!	Hoppla!	Gott!		ticktack	
nun	ich meine	ja	gut					Hallo!	Phh!				
gut		hm	stimmt					Pfui!	Ach!	Um Him-		bum	
na ja			genau						Hm!	mels		bum	
ha		und so	eben					put put	Hih!	willen!			
ich meine		weiter	richtig					put	Hui!			wau,	
Entschuldigung		alles klar						put	Oh!	Verdammt!		wau	
									Juhu!				

Tabellen findes ikke hos Duden, men er udtryk for min tolkning. Alle eksempler er dog autentiske selv om ikke alle har kunnet medtages.

Systematikken i Duden's fremstilling adskiller sig tydeligt fra den som er illustreret i forbindelse med omtalen af Grammatik over det Danske Sprog. Hovedgrunden er at de *dialogiske partikler* i den danske grammatik er grupperet sammen med adverbialerne i et helt andet kapitel (Hansen & Heltoft 2011:1011-1109) og derfor slet ikke figurerer i den danske tabel. Og der kan næppe herske tvivl om at *Gesprächspartikeln* bedst oversættes med *dialogiske partikler*. Det betyder dog ikke at der er præcis overlappning mellem de to begreber, for den teoretiske baggrund er forskellig. Duden lægger mere vægt på funktionen i samtalsituationer.

Ved nærmere iagttagelse kan man imidlertid se at (*Antworten auf*) *Entscheidung(sfragen)* på alle mulige måder svarer til GDS' *centrale svarord*. Man kan uden videre oversætte *ja* med **ja**, *nein* med **nej** og *doch* med **jo**. Så det er især *Gliederungspartikeln* der ikke er med i den danske tabel.

Vedrørende selve udråbsordene er det bemærkelsesværdigt at Duden opererer med *komplekse interjektioner*. I nogle tilfælde (fx *Um Himmels willen!*) bestående af flere ord, i andre af genkendeligt materiale fra de etablerede ordklasser (*Mensch!*).

Om interjektioner siges i øvrigt at de tjener til at udtrykke et bredt spektrum af positive eller negative emotioner eller vurderinger, fx smerte, afsky, angst, forundring, overraskelse, beundring eller jubel.

I overensstemmelse med Ehlich (se nedenfor), og tydeligt inspireret af dennes forskning, nævnes det at ellers ensdannede interjektioner kan have forskellig tonegang og dermed forskellig betydning. **Ach** med stigende tone udtrykker tvivl, mens homografen med faldende tone udtrykker overraskelse. Med faldende tone og forlænget vokal udtrykker den beklagelse. Med jævn tone udtrykker den utålmodig ærgrelse. Formen der ofte staves **hm**, kan, afhængigt af tonen, være enten interjektion (med flere varianter) eller dialogisk partikel (*Gliederungspartikel*). Foruden forlængede udgaver findes også fordoblede eller flerdoblede interjektioner såsom **aaah** og **huiiuii**.

Det skal endelig bemærkes at lydordene ikke regnes med til interjektioner, hvilket jo heller ikke er tilfældet i de nyere danske grammatikker. Dog gælder det at kaldeord (*Appellinterjektionen*), som andre måske ville regne for lydord, hos Duden regnes for interjektioner.

Ehlich (1987)

Konrad Ehlich's forsvarede sin disputatsafhandling i 1980 og fik den syv år senere udgivet som trykt monografi.

Selve ordet interjektion, siger Ehlich, viser ret klart hvor lidt man har brudt sig om fænomenet. Det kommer af *inter* 'imellem' og *jaceo* 'jeg kaster', altså er en interjektion noget der er kastet ind imellem noget andet. De antikke græske grammatikere regnede dem med til adverbierne, og onde tunger har sagt at latinske grammatikere udelukkende oprettede en særlig ordklasse for dem for at få antallet til at stemme. Latin mangler nemlig artikler (1987:18-21).

Ehlichs teoretiske udgangspunkt er sproghandlingsteori som grundlagt af Austin, Searle og Wunderlich. Det skinner dog igennem at han også er påvirket af konversationsanalyse. Endelig henter han inspiration i Bühlers feld-teori.

Metode

Disputatsafhandlingen blev udarbejdet på et tidspunkt hvor lydoptagelser og instrumentalfonetisk analyse begge havde nået et højt niveau. Men der var ikke adgang til større korpora af autentisk talesprog. Hans empiriske metode kom derfor til at have et stærkt introspektivt element (Ehlich taler om "intuition").

Som udgangspunkt for den introspektive tolkning lod han særlig dygtige forsøgspersoner indtale en række varianter af enkle kombinationer af fonemer og tonegange. Listen over disse kombinationer fylder en hel side i monografien (1987:73). Præcis hvordan formene på listen er udvalgt, fremgår ikke klart, men inspirationen kommer blandt andet fra ældre fremstillingers lister over interjektioner på indoeuropæiske, specielt romanske, sprog. Fremstillingerne bygger øjensynligt på ordbogsstudier. Det er fonemkombinationerne han tager herfra. Kombinationerne består af de fem vokaler fra alfabetet og et antal diftonger eller de består af én konsonant og et efterfølgende vokalisk element.

Inspirationen til tonegangene er til dels hentet uden for indoeuropæisk. Fra starten er Ehlich opmærksom på tonegangens store rolle for en nuanceret forståelse af interjektionerne. Han interesserer sig derfor for såkaldte tonesprog og skaffer sig oscillogrammer for de fire toner i kinesisk (mandarin). Hans endelige repertoire af tonegange som han lader forsøgspersonerne indtale, udgør imidlertid fem, nemlig *faldende*, *stigende*, *jævn faldende-stigende* og *stigende-faldende*. Tonerne krydser han med tre såkaldte formtyper der afspejler det tidsmæssige aspekt. De tre formtyper er *enkel*, *fordoblet* og *forkortet*. Dermed fås femten kombinationer (1987:68ff). Ehlich fremsætter den hypotese at formtyperne skal kompensere for det lille antal muligheder der er, når interjektionerne skal have så enkel en fonemopbygning (1987:66).

Optagelserne kunne dels aflyttes dels udskrives som oscillogrammer og spektrogrammer. Bogen er illustreret med en række af disse.

Ehlich anerkender ikke alle optagelserne som eksisterende interjektioner i tysk, og der er tilsyneladende heller ikke nogen systematik i hvilke tonegange og hvilke fonemkombinationer der kan anerkendes. I nogle få tilfælde anvender Ehlich også andre metoder, nemlig analyser af udskrevne samtaler, af ordbogsartikler og af litterære tekster.

Analyse af *hm*

Ehlich tager udgangspunkt i en analyse af *hm*. En af grundene til dette valg er at *hm* ikke som så mange andre interjektioner er blevet fortolket som udtryk for sindsbevægelse. Han opfatter det emotionelle indhold mange interjektioner har, som en biting. *Hm* er et såkaldt *hørersignal*, altså en lytters reaktioner på en andens tale (1987:48).

Interjektionsklasser

Resultaterne af undersøgelsen af *hm* bekræfter tonernes betydning. Et stort antal af tone-formtype-kombinationerne er eksisterende interjektioner med hver deres betydningsnuancer. Flertallet af dem kan henregnes til samme interjektionsklasse, en enkelt har dog så afvigende betydning at den hører til en anden klasse med varianter med en helt anden fonemstruktur. Ehlich konkluderer at tonerne inden for interjektionsområdet har status nogenlunde som fonemer – ”distinkte fonologiske kendetegn” (1987:53).

Yderligere analyser

Efter undersøgelsen af *hm* undersøges de mange optagelser af mulige interjektioner bestående af en vokal eller en diftong, evt. med foranstillet konsonant. Konklusionerne heraf stemmer godt overens med dem som analysen af *hm* gav anledning til. Mange af de undersøgte interjektioner har et emotionelt indhold. Senere i afhandlingen understreger han at disse interjektioner er vigtige for afviklingen af samtaler. Ved ’hm’ er denne funktion åbenbar idet de fleste af varianterne er løbende kommentarer til hvad samtalepartneren siger. De viser om der er overensstemmelse eller uoverensstemmelse mellem parternes opfattelser. Mere emotionelle interjektioner er imidlertid også vigtige for samtalen. Ved *oh* og *ah* for eksempel er der tale om udtryk for overraskelse eller bestyrtelse (1987:229).

Endnu grundigere bliver interjektionen ’na’ undersøgt. Her kigger Ehlich også på ordbogsartikler og litterære eksempler på gengivelse af talesprog hvori ’na’ indgår. Vigtige varianter af *na* har til opgave at formidle overgang imellem ellers vanskeligt forenelige samtaleemner (1987:122ff).

Karakteristik af interjektionerne

På grundlag af de indvundne erfaringer beskriver og definerer Ehlich interjektionerne som en dannelse for sig. De er hverken ord eller sætninger. Han henviser til forskellige form-indhold relationer i forskellige sprog og afviser på det grundlag at der er tale om at de enkelte interjektioner skulle være universelle. Deres opbygning af fonemer og toner m.m. betyder at de er fuldtud sproglige størrelser idet de besidder den for sproget karakteristiske arbitraritet og konventionalitet (1987:244).

Det er således hverken det emotionelle element eller manglende sproglighed der gør interjektionerne til en særlig ordklasse.

Interjektioner og beslægtede udtryk

For at finde interjektionernes plads i en større helhed tager Ehlich udgangspunkt i Karl Bühlers felt-teori. Bühler er lige så kendt for sin organon-model, denne viser sig imidlertid mindre nyttig for indkredsningen af interjektionerne (1987:223).

I Bühlers felt-teori skelnes der mellem to *Felder*: *Symbolfeld* og *Zeigfeld*. Denne skelnen har været et vigtigt skridt til at forstå forskellen mellem deiktiske udtryk og andre udtryk (Bednarek 2006:246). For at undgå forveksling med andre betydninger af ordet ’Feld/felt’ vil jeg fremover tale om universer: det *symbolske univers* og det *deik-*

tiske univers. Sidstnævnte handler om *her-nu-jeg* og formidles gennem deiktiske udtryk. Symboluniverset tager sig af den øvrige beskrivelse af omverdenen. Her har substantiverne en særlig rolle (1987:235ff).

Ehlich mener der er basis for endnu et univers ved siden af Bühlers to. Han kalder det *Lenkfeld* eller *expeditives Feld*. Jeg vil kalde det *det ekspeditiv univers*. Dette univers har som hovedfunktion at regulere samtalen mellem personer ved at koordinere deres mentale arbejde således at kommunikation kan foregå. Her har interjektionerne en hovedrolle. Med andre ord, og sat på spidsen, anser han interjektionerne for at være dialogiske partikler. Nærmere overvejelser fører ham til også at inkludere imperativformer og vokativformer under det nyoprettede univers. Endelig inkluderes også substantiver og adjektiver brugt som ”udråb”, dvs. med den særlige intonation som i skriftsproget angives med udråbstegn. Han gør udtrykkelig opmærksom på at det kun er når ord bruges som vokativ, imperativ eller udråb, at de hører til dette særlige, ekspeditiv, univers.

Skema over det ekspeditiv univers

Ehlichs overvejelser over interjektionernes tilhørsforhold opsummerer han i et skema (1987:256). Det gengives her i forenklet skikkelse. Jeg har udeladt forklaringerne på fra hvilket Bühlersk univers andre bøjningsformer af de pågældende ord kommer. I vokativ og ved udråb (sidste kolonne til højre) er det fra det symbolske univers, mens Ehlich har mistanke om at imperativ har et deiktisk element.

Ausdruckstypen für expeditiv Prozeduren			
Interjektionen	Vokativ-morphologie	Imperativ-morphologie	Intonations-qualifikation im weiteren Sinn
<i>ôh</i>	<i>Franz!</i>	<i>geh!</i>	<i>Klasse!</i>

Såvel overskrifterne i de to øverste rækker som eksemplerne i nederste række er direkte gengivet fra Ehlich.

I et afsluttende kapitel nævner Ehlich en række ordtyper som ikke er ekspeditiver selv om de på andre måder kan have lighed med interjektioner. Det drejer sig om lokke- og skræmmeord anvendt over for dyr, lydefterlignende ord, tegneserieord og pludreord.

Kapitel 4

Identifikation af interjektioner

Betragtningerne i de følgende afsnit er mine egne selv om de i mange tilfælde er inspireret af de ovenfor refererede forskere.

Interjektioner som ordklasse

Det er nødvendigt for at undgå kaos at holde fast på at et konkret ord i en konkret tekst kun kan tilhøre én ordklasse. Hvis man af den ene eller anden grund tildeler forskelligt tilhørsforhold i forskellige positioner til i øvrigt samme streng af fonemer, må konklusionen være at der er tale om flere ord, evt. at nogle af dem er afledninger af andre, og at afledningsaffikserne er nulmorfemer.

Jeg kan forestille mig at ikke alle læsere vil bryde sig om forklaringer der anvender nulmorfemer. Men jeg foretrækker dem frem for fx at sige at en konstruktion er en xx med funktion som yy. – eller, som Hansen og Heltoft, tale om ”omfortolkning ... til interjektional” (2011:1136).

Det var en stor landvinding for grammatikken da man begyndte systematisk at skelne mellem positionen selv og det materiale der i det enkelte tilfælde står der. Men princippet betyder selvsagt ikke at alt kan stå i alle felter.

Men altså, den enkelte forekomst kan kun tilhøre én ordklasse. Spørgsmålet er så om klassifikationen kan blive udtømmende i den forstand at enhver tekst kan opdeles i enheder som alle kan henføres til en ordklasse. Der er særlige problemer ved at opstille en ordklasse for interjektionerne på linje med de etablerede ordklasser: *verbum*, *substantiv*, *adjektiv* osv. Så vidt jeg kan se, er en ordklasse som de nævnte først og fremmest defineret ved de bøjningskategorier den kan antage. Ganske vist kan der være lidt flossede tilfælde, fx substantiver der ikke har nogen flertalsform. Men så længe man holder os til de store ordklasser, er inddelingen forholdsvis nem. Påstande som at substantiver betegner ting og verber processer, holder ikke for det enkelte medlem, selv om ordklasserne som helhed kan tendere i den retning.

Interjektionerne regnes normalt for ubøjelige, og selv om Ehlich (1987) har påpeget at samme interjektionsklasse ofte består af ens fonemkonstellationer med forskellig prosodi, så er forskellene ikke af bøjningsmæssig art. Den kan snarere sammenlignes med afledning. Ehlichs forslag om at se dem som fonemer fjerner dem endnu mere fra bøjning, for så er de helt arbitrære.

Ordklasser uden bøjningsmuligheder er altså lidt af en selvmodsigelse. Men hvis det skal være, må man tage indholdet og især distributionen til hjælp. Som det er fremgået, er det også dette de fleste grammatikere tyr til. Men som det også er fremgået, er resultaterne meget forskellige.

Interjektionaler

De placeringsmuligheder som definerer interjektionalerne, er placeringen som etfeltshelhed og placeringen i venstre interjektionalfelt. Begge muligheder skal kunne anvendes. Det er imidlertid ikke umiddelbart indlysende hvilke udtryk der efter disse kriterier kan regnes for interjektionaler. Især kan der herske tvivl om placeringen i interjektionalfeltet. Det er et spørgsmål som må efterprøves for hver enkelt udtryk for sig.

Alle interjektioner er selvsagt interjektionaler, men ikke omvendt.

Interjektionaler som ikke er interjektioner

Hvis det materiale der står som et interjektional, tilhører andre ordklasser, vil det ikke være rimeligt at betegne udtrykket som en interjektion. I alle fald må man præcisere betegnelsen og med Duden (se ovenfor) kalde dem *komplekse interjektioner*. Men spørgsmålet bliver hvad man skal stille op med materiale som nok ligner, men ikke er fuldkommen identisk med ord fra ordklasserne. Eller i situationer hvor den interjektionale brug giver ordene så ændret en betydning at deres identitet er svær at fastholde. Her kommer begreber som *interjektionalisering* og *leksikalisering* ind. Se herom senere i kapitlet.

Interjektioner som placeringsmulighed

I nedenstående tabel er der gjort rede for de forskellige positioner et materiale kan indtage. Led som subjekt, objekt og verbal er slået sammen under ”materiale i ikke-adverbial position”. Det skyldes at tabellens fokus er de positioner der er mest relevante for en diskussion af interjektionernes stilling i systematikken.

helhed			led			
etfeltshelhed	sætningsemne	helsætning	i sætning		uden for sætning	
			adverbial	materiale i ikke-adverbial position	interjektional	parentetisk led

Mens ordklasserne fungerer efter devisen ”en gang adverbium altid adverbium”, er der mulighed for at kategorisere ord og ordforbindelser efter deres aktuelle placering og funktion. Det er det der ligger bag termer som adverbial og interjektional. Et adverbial er således det der står med funktion som adverbium inde i sætningen. Et adverbium er således ofte et adverbial. Et adverbial behøver ikke være et adverbium. Ofte vil det være noget helt andet, fx en præpositionsforbindelse eller en hel ledsætning.

Et interjektional er det der står med funktion som interjektion, til venstre uden for en sætning og som etfeltshelhed. Det springende punkt er imidlertid om materialet også kan stå inde i en sætning, for så er det ikke et interjektional, men et adverbial.

Relationen mellem termer som adverbium og adverbial kan godt give anledning til forvirring. For selv om adverbial i en vis forstand er overbegreb for to underbegreber: adverbium og adverbielt ikke-adverbium, så er det fænomenet adverbium der gør det

muligt at tale om adverbialer. Hvis ikke man ved hvad et adverbium er, kan man heller ikke vide hvad et adverbial er.

Traditionelt har adverbiet været en restkategori. Og hvis man skal definere det som ordklasse, må man nok fortsat sige at adverbier er udtryk der ikke tilhører en af de andre etablerede ordklasser (verbum, substantiv, pronomen, adjektiv, talord, konjunktion og præposition), men som kan udgøre et led i en sætning. Når adverbierne så er defineret, kan man definere interjektionerne som udtryk der ikke er adverbier, men kan stå i interjektionalfeltet til venstre for en sætning eller et sætningsemne.

Det led der findes til højre uden for sætningen, kan med Hansen & Hedtoft (2011:1148) kaldes parentetisk og det materiale der står der, er kun interjektionalt hvis det også kan stå til venstre i interjektionalfeltet og ikke er adverbialt. Som eksempler på parentetiske dannelser kan nævnes *ved jeg, om nødvendigt* og *ikke*. Det sidste når det bruges for at få tilslutning til et synspunkt. Hver enkelt af sådanne ord og ordfølger siges altså at være afskåret fra at stå til venstre. Deres mulighed for at optræde som etfeltshelhed er desuden tvivlsom, og deres anvendelse i talesproget kan vise sig at være anderledes end i skriftsproget. Samtidig kan der være grund til at undersøge nærmere om kategorien af dannelser der kan stå både til venstre og til højre, er så snæver som hævdet af Hansen & Heltoft (2011:1126). Efter deres fremstilling er det kun de ”neutrale” interjektioner *ja, nej, jo, okay* og *nå* der har muligheden.

Interjektioner som materiale

Overskriften er egentlig tvetydig. Den kunne handle om hvordan interjektioner kan indgå som materiale i konstruktioner som ikke er interjektionaler. Dette kan dog først afklares når det står helt klart hvor grænsen mellem interjektioner og ikke-interjektioner går.

Det relevante spørgsmål for dette afsnit må være hvilke materialer der kan indgå i et interjektionalt og måske endda via forskydninger i form og indhold udgøre en egentlig interjektion – se afsnittet nedenfor om interjektionalisering. Det er ikke muligt at opstille en udtømmende liste over materialerne og det er tænkeligt at mulighederne er ubegrænsede. Der kan imidlertid skelnes forskellige særlig hyppige hovedtyper:

Sætninger med imperativ: vær så artig/værsartig, vær så god/værsgo, hold kæft, farvel, giv agt, rend mig i røven, tænk engang

Sætninger med optativ: vorherre bevares, velbekomme, knageme, fanden gale mig/famdeme, kraft æde mig/kraftedeme

Spørgsmål: er du rigtig klog, er du tosset, er du vimmer mand, hvad behager/hvadbehager/hvabehar

Sætningsemner: vorherre til vejrs, skråt op, så gerne

Vokativiske konstruktioner: I guder, du store kineser, du milde

Præpositionsforbindelser: for sagomel, til lykke/tillykke

Nominalsyntaxmer: jøsses, herregud, mand, milde himmel, død og pine, hillemand, kors i hytten

Adjektiver: fedt, fandens, velkommen

Til de nævnte typer kommer de mange tilfælde hvor materialet ikke kan genkendes fra ordklasserne. Det gælder de ”primære” interjektioner som de vokaliske *åh*, *ih* og *ah* og de lidt mere komplicerede som *hov* og *ups*; lydord som *krash* og *bums*; svarord som *ja*, *jo* og *nej* – og mange flere.

Oversigten over komplekse interjektionale typer skal hverken opfattes som komplet, nøjagtig eller repræsentativ. Den må snarere ses som et udtryk for den brainstorming som må indlede de fleste undersøgelser. Jeg har i mit udvalg af egnede undersøgelsesobjekter bestræbt mig at sprede mig over flere af typerne.

Interjektionalisering

Ser man på en række interjektionaler, springer det i øjnene at mange af dem optræder i flere skikkelser. Foruden den fulde form findes der reducerede former. Dette afspejles i nogle tilfælde i ortografien. Men ortografien er sjældent særlig præcis på dette punkt; det er mest i de særlig tydelige tilfælde at reduktionen afspejles i stavningen. Lad mig komme med nogle eksempler:

fandens – faens

fanden tage mig – fandeme – fandme – fame

hvad behager det Dem at sige – hvad behager – hvabehar – hvaba

jeg beder om forladelse – bebe

kræft æde mig – kraftedeme – edeme

vær så artig – værsartig – ’sartig

vorherre bevar(e) os – vorherre bevares – bevares

I nogle tilfælde kan afvigende varianter forklares som tabu-undvigelse. Det gælder

Jesus – jøsses

for satan – for sagomel

og en del andre. Det er dog ikke hele forklaringen. I de fleste af tilfældene er det snarere hensyn til hastigheden, specielt i samtalsituationer, der spiller ind.

Ehlich gør sig i sin undersøgelse til talsmand for at typiske interjektioner som *ah*, *åh*, *uh* og *ih* har så enkelt en form fordi det gør dem mere egnede som bestanddele i en

samtale., især hvis de skal være korte kommentarer til hvad en anden siger. Denne forklaring virker plausibel.

Interjektionalisering og grammatikalisering

I lingvistikken taler man om *grammatikalisering* når ord skifter rolle og i en eller anden grad får en grammatisk funktion. I sin mest ekstreme form består grammatikaliseringen i at selvstændige leksemer bliver reduceret til bøjningsendelser. Hvordan dette er sket, kan den historiske lingvistik påvise i en række tilfælde. Der er dog ikke kun tale om et diakront fænomen, for flere stadier i det der ser ud som en proces, kan ofte findes sideløbende i samme sprogtilstand, enten i fri variation eller afhængigt af distributionen.

Grammatikalisering ytrer sig såvel på udtrykssiden som på indholdssiden. På indholdssiden bliver betydningen mere generel og altså mere grammatisk, på udtrykssiden sker der normalt en reduktion af det fonologiske materiale samtidig med at friheden bliver mindre, fx ved at der bliver tale om en enklitisk form eller en egentlig endelse.

Interjektionalisering fører til større selvstændighed, nemlig muligheden for at optræde som etfæltshelhed eller som led uden for selve sætningen, men som det er vist ovenfor, kan der ske reduktion af selve det fonologiske udtryk. Muligvis vil det prosodiske udtryk blive mere markant. På indholdssiden bliver betydningen mere dialogorienteret og muligvis mere emotionelt præget. Intejktionaliseringens realitet er ikke afhængig af om der er foregået en diakron udvikling. Eksemplerne ovenfor må alle hævdes at tilhøre samme sprogtilstand.

Det ser ud til at termen *interjektionalisering* er en nydannelse som jeg må påtage mig ansvaret for. En søgning på Google foretaget 31. maj 2013 viste at ordet hverken fandtes på dansk eller engelsk (interjectionalization). Derimod fandt jeg en tysksproget artikel om interjektioner i letzeburgsk som bruger termen, dog kun i sammensætningen ”Interjektionaliserungsprozess”. I det engelske resume bliver det imidlertid til ”process of interjectionalization” (Krier 2006:75 og 85).

Interjektionalisering og leksikalisering

At en sproglig størrelse er leksikaliseret vil sige at den har status som enhed i ordforrådet. En moderne lærebog i dansk grammatik eksemplificerer det på denne måde:

En *rust-vogn* er ikke en vogn, der er rusten, og en *sommer-fugl* er ikke en fugl, som lever om sommeren. Ord som disse har gennemgået en **leksikalisering**, der indebærer, at det komplekse ord har fået en selvstændig betydning, løsrevet fra de komponenter, det er sat sammen af. Den betydning, ordene har, når de optræder som selvstændige ord, kan altså forsvinde, når de sammen med andre ord danner komplekse ord. Det er f.eks. muligt at være blå-øjet uden at have blå øjne.

Zola Christensen & Christensen (2009:46)

For egen regning kan jeg tilføje at leksikalisering også kan foregå når kompleksiteten består i bøjning. Fx kan *potere* på italiensk i nogle sammenhænge være infinitiv af et verbum og have betydningen ’(at) kunne’ mens det i andre sammenhænge er et substan-

tiv der betyder 'magt'. Det er ganske normalt at infinitiver kan optræde på substantivernes plads, i dette tilfælde er der imidlertid en større betydningsforskel end sædvanligt hvilket gør at ordbogsredaktører bliver nødt til at oprette en særskilt artikel om *potere* som substantiv (Blegvad 2010:6).

Hansen & Heltoft (2011:617) nævner et eksempel som ligger på grænsen mellem bøjning og afledning. Såkaldte *kentaure* (verbalsubstantiver med suffikset *-en*) findes i nogle tilfælde både som kentaure og som leksikaliseret til substantiver, fx

Jeg er efterhånden træt af hans prædiken moral (kentaure)
Han holdt en moralsk prædiken (substantiv)

Endelig må det understreges at også såkaldte idiomatiske udtryk bestående af flere ord må betragtes som *leksikaliserede* størrelser. At *male byen rød* kan teoretisk betyde at påføre byen rød maling, men i praksis vil det næsten altid betyde at benytte sig af byens forlystelsesliv.

Leksikalisering er således et fænomen med mange nuancer. I forbindelse med interjektionalisering må det blot understreges at *komplekse* interjektioner, af nogle forfattere kaldet *sekundære*, er leksikaliseret uafhængigt af deres bestanddele. Disse bestanddele kan udmærket eksistere parallelt med interjektionen, og de kan endda danne konstruktioner der er homofone eller homografe med interjektionen. Det er altså i nogle tilfælde kun muligt at skelne interjektionen fra den mere gennemsigtige konstruktion ud fra sammenhængen.

Lige som interjektionaliseringen ikke behøver betragtes diakront, gør leksikaliseringen det heller ikke. Som sagt kan interjektionen forekomme side om side med "den oprindelige" konstruktion. Og det er fuldt ud muligt at interjektionen har fandtes i sproget lige så længe som denne.

Man kan godt tale om interjektionalisering uden at det indebærer leksikalisering, men i så fald må det handle om en diakron udvikling af et ikke-komplekst ord som ikke efterlader en dobbeltgænger i andre ordklasser.

Interjektioner som betydningskategori

Den enkleste måde at forklare et ords betydning på består i at finde et synonym som dækker nogenlunde det samme. Det er en meget brugt metode i ordbøger. Hvis det er flersprogede ordbøger, taler man om ækvivalenter, men også her gengiver man betydningen ved at finde et ord der dækker (Svensén 2009:214-17 & 253ff). I mine undersøgelser vil jeg i flere tilfælde bruge synonymer til at tolke de enkelte forekomsters indhold.

Når det drejer sig om interjektioner, er der tradition for at mene at de især udtrykker følelser, også kaldet emotioner. Dette er blevet kritiseret af Ehlich (1987:232). Hans kritik går ikke ud på at benægte at interjektioner kan have et emotionelt indhold. Han mener imidlertid at interjektionerne har andre funktioner som i mange tilfælde er

vigtigere. Det drejer sig især om interjektionernes betydning i samtalsituationer. Ehlich undlader da heller ikke at karakterisere den enkelte interjektion ved at sige om den at den udtrykker en sindstilstand, fx om formen *oi* at den med faldende intonation udtrykker *Überraschung*, mens den med stigende-faldende intonation udtrykker *Bewunderung*. Denne måde at karakterisere interjektioner på har en lang historie bag sig. Ehlich giver en skematisk oversigt over latinske grammatikeres brug af denne mekanisme (1987:150-151). En en nærmere overvejelse vil imidlertid fastslå at *begejstring* ikke er synonym med *ih* lige så lidt som *smerte* er synonym for *av*. Man kan ikke erstatte den første med den sidste og få en rimelig ytring frem. Det må betyde at etiketter som *begejstring* og *smerte* nok indgår i en betydningskarakteristik, men at der skal mere til for at give en komplet angivelse af betydningen. Sagt på en anden måde: Etiketterne er komponenter til en indholdsanalyse.

Trækanalyse

Indholdsbestemmelse ved hjælp af komponenter, komponentialanalyse eller trækanalyse hører ligesom synonym-metoden til hæderkronede fremgangsmåder inden for leksikologien og semantikken. I sin enkleste form går den ud på at angive det enkelte ords betydning som en sum (eller et produkt) af et antal træk (Lyons 1995:107-14).

I forbindelse med analysen af interjektioner ville det være bekvemt om man blot kunne kombinere en følelseskomponent med en enkelt komponent der betød *interjektion*. Men dels er der ikke nogen garanti for at sidstnævnte komponent findes, dels kan der være behov for at analysere både følelsesudtrykkene og andre komponenter yderligere. En af fordelene ved trækanalyse er netop at man på den måde kan komme ned på et håndterligt antal træk.

Martin H. Hansen siger i sin artikel om udtrykket *hold kæft*: ”Interjektioner er i højere grad funktionsord end betydningsord (2013:152)”. Og foruden funktioner som *beklagelse*, *bekræftelse*, *bekymring* osv. nævner og anvender han også komponenter som *respons* og *citāt*.

Nu er fem interjektioner ikke meget hvis man håber at finde system i betydningerne, fx ved at opstille et træinventar eller vise samvariation mellem de enkelte komponenter, så jeg vil afstå fra sådanne ambitiøse forsøg. De etiketter som jeg bruger til at karakterisere betydningen af de undersøgte konstruktioner, må betragtes som komponenter eller komponenthelheder der kan analyseres yderligere.

Ordklassen interjektioner kan lige så lidt som andre ordklasser defineres udelukkende på grundlag af ordenes betydning i snæver forstand. Det afgørende må være funktionerne i bred forstand, og de omfatter både placeringsmuligheder og rolle i samtalsituationer.

Beslægtede konstruktioner

Mange af de tidligere omtalte grammatikere nævner særlige ordgrupper i forbindelse med omtalen af interjektioner. Det drejer sig blandt andet om lydefterlignende ord, ruti-

neformler og dialogiske partikler. I mange tilfælde gør de det for at udelukke dem fra de egentlige interjektioner.

Dialogiske partikler

Som eksempler på sådanne partikler kan nævnes *altså*, *gerne* og *ellers*. Ordet *partikel* indebærer at det pågældende udtryk er forholdsvis enkelt opbygget, helst enstavelses. Dette gælder dog, som det ses, ikke ubetinget.

Afgrænsningen fra andre typer adverbialer og interjektionaler er vanskelig hvis man lægger vægt på funktionen. Jeg vil lægge vægt på konstruktionens placeringsmuligheder. Hvis ”partiklen” kan stå inde i en sætning, må den regnes for et adverbium.

Lyddord og rutineformler

I mange tilfælde gøres der meget ud af at skelne interjektioner fra lyddord og rutineformler. Det ligger i disse betegnelser at det afgørende er lydefterligningen eller brugen i bestemte sociale sammenhæng.

I forbindelse med lyddordene må det fremhæves at lydefterligning findes i alle ordklasser. En and kan rappe (verbum), og den kan lande på vandet med et plask (substantiv). De dannelser der i ordbøger og lignende betegnes som lyddord er ofte enstavelsesord som ikke bøjes og som ikke indeholder materiale fra andre ordklasser. De er derfor sjældent komplekse og derfor heller ikke særlig interessante set fra denne afhandlings synspunkt.

Rutineformlerne går også under betegnelsen *performative rutineformler* (Hansen & Heltoft 2011:1133). Fordi de er performative, optræder de ofte som etfeltshelheder. Desuden er de normalt komplekse, eventuelt med forkortet udtryk. De falder i høj grad ind under denne afhandlings interessefelt. Men det der blandt andet kan stilles spørgsmålstegn ved, er om de altid har performativ funktion og om de også har mulighed for at fungere interjektionalt. Umiddelbart ser jeg ikke nogen rimelig grund til at lave et ordklasseskel mellem *tillykke* og *ih* i helholdsvis *tillykke, du har vundet!* og *ih, du har vundet!*

Kapitel 5

Undersøgelse af de valgte konstruktioner

I en række afsnit af dette kapitel vil jeg præsentere og undersøge et antal konstruktioner som kan optræde som interjektioner eller interjektionaler.

Det er alle ord eller ordfølger som i ordbøgerne siges at være udråb eller bruges som udråb, eventuelt som kraftudtryk. Jeg har imidlertid bestræbt mig på at vælge former hvis materiale kommer fra varierende ordklasser og konstruktioner.

Metodespørgsmål

De enkelte konstruktioner undersøges og præsenteres på baggrund af forskellige overvejelser om korpussets karakter og muligheden for at inddrage oplysninger fra andre kilder, specielt ordbøger.

Talesprog og transskriptioner

Undersøgelserne sigter på talesprog. Men det er ikke muligt at behandle talsprog uden at benytte skriftlige gengivelser af det talte forløb. DGCSS-korpuset indeholder originale lydfiler af interviews og samtaler sådan som de er blevet registreret på det aktuelle tidspunkt. Senere er lydfilerne imidlertid blevet suppleret med transskriptioner på grundlag af aflytning. Transskriptionerne gør det muligt at søge passager som indeholder bestemte ord. Først når de filer og de steder i filerne er identificeret hvor ordet eller ordene forekommer, er det muligt at aflytte den pågældende passage.

De talte ord er i transskriptionerne så vidt muligt gengivet i den officielle ortografi. Af de øvrige tilføjede oplysninger har jeg især haft glæde af at hvert eneste ord er forsynet med angivelse af hvor langt henne i samtalen det forekommer, angivet i hundrededele sekunder. På den måde har det været muligt at sammenligne lyd og transskription. I enkelte tilfælde har det medført at jeg har måttet omfortolke teksten.

I talesproget bliver mange ord udtalt forskelligt alt efter sammenhængen, talehastigheden og individuelle vaner. Dette må i det store og hele ignoreres i en transskription i normal ortografi. Hertil kommer at en række elementer ikke har nogen fast ortografisk form. Det gælder suk, latter, hosten osv. Her må transskriptøren ty til skrevne former som ikke umiddelbart kan forstås af den uindviede. Modulation, pauser og stemmebrug kan også dårligt gengives uden et større repertoire af særtegn. I det anvendte korpus har man valgt at minmere sådanne særlige angivelser, fx har man vedtaget at en række ord som ikke findes i ortografien, gengives som **uh** og at latter eller fnisen gengives som **ha**. Uforståelige passager er angivet som **xxx**. Man har også afstået fra at tilføje interpunktion.

Den manglende overensstemmelse mellem det skrevne (transskriberede) og det talte gør at den der arbejder med korpusset ud fra et talesprogs perspektiv, selv må aflytte og fortolke strukturen og indholdet i det der siges.

Gengivelser af fund fra korpusset

I forbindelse med præsentationen af de enkelte undersøgelser vil jeg ofte have brug for at gengive passager som jeg har fundet i korpusset og som kan illustrere en brug af et ord eller en vending. For at gøre sådanne passager så overskuelige som muligt har jeg tilføjet interpunktion. Interpunktionen hviler på min opfattelse af hvad der bliver sagt. Jeg har erfaret at mit arbejde med at sætte punktummer, kommaer og lignende har gavnnet min egen opmærksomhed omkring de mulige tolkninger af strukturen. Men for ikke at forvirre har jeg normalt kun gengivet én tolkning - selv hvor der evt. kunne have været andre muligheder.

Jeg undgår i videst muligt omfang særlige angivelser som fx *uh*, se ovenfor. I nogle tilfælde skriver jeg et stikord i parentes, fx (*latter*) i stedet for *ha*. I tilfælde hvor jeg ikke mener at de særlige angivelser har nogen videre betydning for passagens struktur eller indhold, har jeg udeladt dem.

Mange af optagelserne består af samtaler mellem flere personer. I mine gengivelser er samtaleforløbet opstillet som taleture under hinanden som i en fiktionsdialog, fx teksten til et teaterstykke. På den måde kan overlappinger ikke vises direkte. De har imidlertid sjældent relevans for mine undersøgelser, så om nødvendigt må jeg vise det ved en note eller lignende.

I excerpterne er personerne arrangeret alfabetisk efter initialer. Jeg omarrangerer tekstlinjerne sådan at jeg kan præsentere den tidligste ytring i øverste linje. Igen af hensyn til overskueligheden.

Ordbogsoplysninger

I undersøgelsen af de enkelte konstruktioner vil jeg tage udgangspunkt i de oplysninger man kan finde i ordbøger. De danner udgangspunktet fordi jeg i alle fald må foretage søgninger ved hjælp af søgestrengene der består af bogstaver og lignende.

I Den Danske Ordbog, som jeg fortrinsvis bruger, kan jeg finde oplysninger om de enkelte ords ordklasse. Det kan have en vis interesse at vide hvordan en autoritativ ordbog opfatter formerne. Jeg vil ikke på forhånd lade mig binde af ordbogens opfattelse, Oplysningerne kan imidlertid give et fingerpeg om hvad der især skal lægges mærke til.

Både Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog skelner mellem ”lydord” og ”udråbsord”. Der er dog ikke altid fuldstændig overensstemmelse mellem de to ordbøgers opfattelser. Retskrivningsordbogen angiver at *bøh* er et udråbsord. Den Danske Ordbog skelner mellem et *bøh*¹ og et *bøh*². Førstnævnte er et udråbsord mens sidstnævnte er et lydord som især forekommer i vendingen *øh bøh*. Begge siger at *vov*, *bang* og *kykliky* er lydord.

Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog bruger ikke kategorier a la *fatiske markører* eller *performative rutineformler* (jf. omtalen heraf hos Hansen & Heltoft [2011] i kapitel 4). ”Markørerne” *æh* og *øh* regnes begge steder for ”udråbsord”. Ruti-

neformlerne klassificeres forskelligt, nogle som substantiver (fx *banko* og *tak*), andre som udråbsord (fx *godnat* og *tillykke*), enkelte som adjektiver (fx *velkommen*). Fælles for disse typer ord og ordforbindelser er imidlertid at de kan stå som etfeltshelheder. I mit perspektiv er de alle i søgelyset som mulige interjektioner.

I mine undersøgelser ser jeg ingen grund til på forhånd at udelukke lydordene. Men kun hvis de består af genkendelige dele af ord fra andre ordklasser, vil de kunne tages i betragtning som *komplekse* interjektioner eller interjektionaler.

En ordbog vil normalt være opbygget over opslag bestående af enkeltord. Det gælder også Den Danske Ordbog hvor man må søge ”faste vendinger” under et af de ord de består af. Ved nogle af opslagene kommer der en hel liste frem. Den enkelte faste vending får ikke nogen ordklasseangivelse. Imidlertid er der eksempler på at omtrent samme udtryk i dansk retskrivning kan skrives både i ét ord og som fast vending. Det gælder for eksempel *vær så artig* der også kan skrives *værsartig*. En sådan ordbogsoplysning er vigtig for søgningen. Herudover kan den også vise at en fast vending i det mindste i nogen tilfælde er i ordklasse, for *værsartig* karakteriseres som et ”udråbsord” og så må synonymet *vær så artig* også være det.

Når skriftsproget i nogle tilfælde vælger at give mulighed for at sammenskrive og evt. forvanske de ord der indgår i stavemåden som fast udtryk, må begrundelsen være at det faste udtryk i mange tilfælde, måske alle, bruges på en særlig måde. Denne særlige brug kan udgøre et tilfælde af interjektionalisering. Dette begreb er forklaret nærmere tidligere i afhandlingen.

Specielt nyttige er oplysningerne om synonymer og alternative staveformer. De kan hjælpe med til at forhindre at varianter bliver overset, og de kan vise om konstruktionen er meget speciel i sin opbygning eller om den har en række paralleller. Sådanne paralleller vil ofte kun blive nævnt i forbifarten, for afhandlingens rammer gør det ikke muligt at behandle hele klasser af konstruktioner. Til gengæld vil jeg bestræbe mig på at sprede mine undersøgelser over en lang række typer, og så kun vælge én af hver til nærmere granskning.

Henvisninger til bilag

De dele af korpuset jeg har anvendt i mine analyser, findes i bilagene som såkaldte excerpter, dvs. det søgte ord og den kontekst det forekommer i – normalt 10 sekunders tekst på hver side. Når jeg har foretaget en søgning, har resultatet således bestået i en liste indeholdende et antal nummererede excerpter hvis numre jeg benytter når jeg skal henvise til bilagene. Det vil normalt være underforstået hvilken søgning der er tale om; for det vil fremgå af sammenhængen, dvs. det eller de ord der behandles.

Det er ikke altid muligt at søge så præcist at alle excerperterne er relevante. For eksempel vil søgning på ord der begynder med *bevar-*, foruden *bevares* også give resultater som *bevarende* og *bevaringsværdig*, og det er ord som ikke har relevans når det er *vorherre bevares* og lignende man vil undersøge. For smal søgning indebærer til gengæld risiko for at man ikke bliver opmærksom på varianter af det søgte ord. Derfor er der excerpter i bilagene som der ikke henvises til og som blot er bibeholdt af rent praktiske grunde.

Interviewpersonerne er blevet lovet anonymitet. Derfor gengiver afhandlingens tekst hverken personernes initialer eller hvor og hvornår optagelsen stammer fra. Disse oplysninger fremgår af bilagene. Det betyder til gengæld at bilagene ikke vil være almindeligt tilgængelige, men kun blive brugt ved bedømmelsen af afhandlingen.

Vær så god – værsgo

Mit første undersøgelsesobjekt er *vær så god*. Der bør ikke herske tvivl om at denne konstruktion er kompleks. Den indeholder genkendelige ord eller sammentrækninger af genkendelige ord.

I ordbøgerne

Udgangspunktet er formen *værsgo*. Den findes i Retskrivningsordbogen og betegnes ”udråbsord”. Samme ordklasse tildeles den i Den Danske Ordbog som også oplyser at den har de uautoriserede varianter *værsågod*, *værsgod* og *værsgo'* og synonymerne *vær så artig* og *værartig*.

Under opslaget *god* kan man i Den Danske Ordbog få oplyst at *vær så god* er synonymt med *værsgo*.

Vær så god må – taget bogstaveligt som skriftsprogsfænomen – klassificeres som en selvstændig sætning i imperativ. Den kan altså, således tolket, ikke være et udråbsord. Hvordan det står til i talesproget, kræver en nærmere undersøgelse af form og indhold. Den følger nedenfor.

Form

Søgning i DGCSS-korpusset giver 91 fund ved søgning på <værsgo> og 6 fund ved søgning på <vær så god>. En aflytning af de 97 forekomster viser imidlertid at der ikke er nogen systematisk forskel i udtalen eller brugen. Det må betyde at forskellen i transkription skyldes tilfældigheder.

Aflytninger afslører endvidere at den fulde udtale slet ikke forekommer. I ingen tilfælde kan man høre vokalen i *så*. I en del tilfælde afsluttes med blødt d [ð]. De fleste forekomster er dog yderligere reduceret i større eller mindre grad. Jeg har hørt følgende varianter (min egen grove lydskriftgengivelse, numrene henviser til excerpterne ved søgningen på <værsgo>):

- 6 [vasgoð']
- 21 [vasgo']
- 55 [vsgo']
- 23 [sgoð']
- 90 [asko']
- 7 [sgo']
- 8 [vsk]

Dette er ikke en fonetisk afhandling, så detaljerne i udtalen skal ikke uddybes. Det er tilstrækkeligt at konstatere at der er stor variation. Vigtigst er dog at jeg ikke har kunnet finde nogen sammenhæng mellem udtalerne og ordets syntaktiske, semantiske eller pragmatiske funktion. Samtidig må det konstateres at der ikke findes noget i talesproget der modsvarer skriftsprogets skelnen mellem *vær så god* og *værsgo*. I resten af denne afhandling vil jeg kun bruge den sidstnævnte form.

Synonymet *vær så artig/værstilig* findes ikke i korpuset og kan derfor ikke indtages i undersøgelserne.

Materiale

Hansen & Heltoft siger om etfeltshelheder som sproghandlingsudtryk:

En gruppe etfeltshelheder fungerer efter konvention som udtryk for institutionelt bundne sproghandlinger[...] De kan skelnes fra andre etfeltshelheder ved at de opfylder kriterierne for performativitet og er funktionelt ækvivalente med performative udtryk dannet med verbet *sige*. Vi kalder dem performative rutineformler.

(2011:1133)

Efter at have forklaret hvordan *tak!* er ækvivalent med *hermed siger jeg tak* og efter at have givet konkrete eksempler, især dem der kan genfindes ovenfor i tabellen i kapitel 2, kommer Hansen & Heltoft med yderligere en bemærkning:

Mange af disse rutineformler kan etymologisk set opfattes som reducerede sætningsudtryk som nu har fået fast sproghandlingsfunktion som performative rutineformler i veldefinerede situationstyper. *Farvel!* er et eksempel på at en rutine kan miste sin etymologiske forbindelse. Det kan ikke inden for moderne dansk føres tilbage til verbet *fare* 'bevæge sig, rejse; gå på en vis måde, have en vis skæbne'. Det er sidstnævnte betydning der ligger bag ved rutinen i moderne dansk, og udtrykkets betydning har været 'hav det godt, må det gå dig vel'. Dets karakter af samtalerutine viser sig ved at det er uanalyserbart: Der findes ikke i moderne dansk noget **Far nu vel!*, i modsætning til det fuldt produktive *Hold nu kæft!*

(2011:1135)

Efter dette må det være klart at Hansen & Heltoft vil betragte *værsgo* som en sådan rutine. Og det må betyde at nok kan man føre ordet tilbage til *vær så god*, men forbindelsen er der ikke længere. Man siger aldrig **vær nu så god*, i hvert fald ikke hvis argumentationsmåden i citatet skal følges. Materiale-mæssigt stiller dette ordet frit til at tilhøre en ny ordklasse. Men hvilken kan det være?

Hverken etfeltshelhed eller performativ rutineformel er særlig gode navnevalg. Etfeltshelhed er navnet på en placeringsmulighed, ikke på en ordklasse. Performativ rutineformel følger logisk af Hansen & Heltofts fremstilling. Men er *værsgo* nu også altid performativ? Det vil jeg vende tilbage til nedenfor.

Et forhold der springer i øjnene ved inspektion af fundene, er at forekomsterne i mange tilfælde er fremprovokeret af særlige procedurer omkring optagelsen. I 29 af fundene er forekomsten af *værsgo* et resultat af at interviewer skal bede interviewpersonen læse op fra en liste. I seks af fundene spiller samtalepartnerne et spil, og *værsgo* ledsager en betaling eller er en opfordring fra en spiller til en anden om at tage tur i spillet. Man kan ikke sige at disse anvendelser af ordet på nogen måde er unaturlig, men der kan være mistanke om en vis grad af overrepræsentation af denne måde at bruge det på. Der er i alle oplæsnings- og spilsituationer tale om brug som performativ etfeltshelhed, dvs. en temmelig isoleret stilling i forhold til resten af teksten.

Placering

Jeg vil først se på hvilke positioner *værsgo* kan tage.

A. Som etfeltshelhed

Som allerede nævnt er der mange forekomster af *værsgo* som isoleret rutineformel. Foruden de allerede nævnte spil- og oplæsningssituationer er der også eksempler på tilbud om kaffe eller lignende som udløser ordet. I mange tilfælde udløser ordet svaret *tak*. I andre er det *tak* der udløser *værsgo*.

Eksempel hvor *tak* forekommer som svar på *værsgo*:

27 person 1: **Værsgo!**
person 2: **Tak!**

Eksempel hvor *værsgo* forekommer som svar på *tak*.

85 person 1: **Ja, tak skal du have.**
person 2: **Værsgo!**

Eksempel hvor *tak* forekommer både før og efter

21 person 1: **Tak skal du have.**
person 2: **Værsgo!**
person 1: **Tak!**
person 2: **De er dejligt kolde i hvert fald.**

Eksempel fra oplæsningssituation

58 interviewer: **Værsgo!**
interviewperson: **Skal jeg læse den op?**
interviewer: **Ja, bare.**

Eksempel fra spilsituation

69 person1: **Hvis, hvis felt tager vi?**
person 2: **Værsgo Sørensen!**

B. Som sætningsled

I syv tilfælde optræder *værsgo* som led inde i en sætning:

- 15 Så blev der lagt en spansk ordbog foran mig og så havde jeg værsgo at lære det.
- 24 Altså hvis man stod med en vogn eller sådan noget. Man havde værsgo, ikke?
- 25 Der havde vi værsgo at ...
- 50 Og arbejderen, han er arbejder, han har bare værsgo at slippe.
- 77 Børnene ... skulle værsgo sidde der til alle tre retter var spist
- 81 Der er fem punkter med folk der kan slippe for det. Resten har så bare værsgo!
- 6a Vær så god, skulle vi betale øh hundrede dollar.

En sætning som belæg 77 kunne tolkes som om *værsgo* kunne stå som adverbialt led på linje med fx *altid*. Men tager man eksemplerne som helhed, ser det ud til at det kun er i særlige sammenhænge *værsgo* glider naturligt ind, nemlig i forbindelse med modalverbet *skulle* og dets synonym *have at*. Denne brug er ikke performativ.

Mulighederne for at optræde som adverbial er for begrænsede og for afvigende til at disse placeringer kan gøre vendingen til et adverbium.

C. Som oversætning

I seks tilfælde efterfølges *værsgo* af en konstruktion med *at*:

- 12 Værsgo at sidde ned!
- 74 Ja, værsgo at tage en mere!
- 76 Værsgo at tage en
- 89 Værsgo at række til!
- 90 Værsgo at sætte dig til æ bord!
- 4a Vær så god at tage lidt kaffe hvis du vil.

Her kan *værsgo* tolkes som en sætning der indeholder et verballed, imperativ af *at være*. Denne brug er helt åbenbart performativ.

D. Til venstre for sætning

Endelig er der de eksempler fra korpusset hvor *værsgo* følges af en sætning som ordet ikke selv er led i:

- 1 Så værsgo, værsgo der var papirerne med det samme.
- 4 Værsgo, hvad siger du så?
- 7 Værsgo, tag en kage?
- 28 Femogtredve stykker. Værsgo, frit valg på alle hylder!
- 65 Værsgo, lidt penge til dig!
- 75 Værsgo, så når vi lige at få lidt aftensmad.
- 6 Vær så god, skulle vi betale øh hundrede dollar! (excerpt 6 ved søgning på <vær så god>)

Det er ikke altid så let at afgøre om der er tale om position som etfeltshelhed eller som interjektional. Det afhænger af tilknytningen til den efterfølgende sætning. Her har jeg sikret mig at pausen mellem *værsgo* og resten af ytringen i alle eksemplerne er kortere end et sekund.

Excerpt 7, 65 og muligvis 75 ser ud til at være performative, men resten er det ikke.

Betydning

Inddelingen af ordet efter betydning svarer ikke helt til placeringen. I de fremsøgte excerpter har jeg kunnet skelne fem hovedbetydninger:

A1. Høflig opfordring

Dette er den langt hyppigste betydning i de fremsøgte tekster. Det skyldes til dels den store mængde situationer hvor der foregår oplæsning. I disse situationer optræder *værsgo* normalt som etfeltshelhed. Instruktøren giver *opfordring* til at begynde oplæsningen.

63 interviewperson: **Skal jeg begynde?**
interviewer: **Ja, værsgo!**

74 person 1: **Værsgo at tage én mere.**
person 2: **Jo tak!**

A2. Imødekommende svar på anmodning

3 person 1: **Undskyld jeg spørger; men har du noget imod jeg ryger?**
person 2: **Overhovedet ikke. Der er et askebæger der. Værsgo!**

Der kan være tvivl om *værsgo* kun omfatter tilbuddet om askebægeret. Men jeg tolker det som en kombineret *imødekommelse* og *tilbud*. Desuden en *opfordring* til ikke at smide aske hvor som helst.

Endnu et par eksempler:

13 person 1: **Må jeg tage en kiks?**
person 2: **Ja øh, værsgo.**

80 person 1: **Er der mere mælk? Ja!**
person 2: **Ja, ja!**
person 3: **Mælk og sukker her, værsgo!**

A3. Tilbud

Dette er nok den brug de fleste sprogbrugere umiddelbart vil tænke på. Den optræder typisk i forbindelse med servering af mad eller drikke. Men samtidig med et *tilbud* er der jo også tale om en *opfordring*, så måske hører de to betydninger sammen.

87 interviewer: **Jeg har jo dit gamle spørgeskema til dig!**
interviewperson: **Ha ha ha, men når jeg.**
interviewer: **Værsgo!**

Måske er der også her først og fremmest tale om en opfordring. For samtalen drejer sig om hvorvidt interviewpersonen stadig kan tale sønderjysk. Det gamle spørgeskema be-

viser sandsynligvis at han tidligere har kunnet det. Opfordringen må så bestå i at få interviewpersonen til at komme med en indrømmelse.

A4. Anmodning om respons

Dette ligger også tæt på opfordringen. Forskellen er at den der fremsætter en *anmodning* har en interesse i at den efterkommes, mens *opfordringen* er neutral i forhold til de samtalende parters interesser.

- 4 person 1: **Det er jo så fint som det kan være.**
person 2: **Ih jo!**
person 1: **Værsgo, hvad siger du så?**

B. Mild fortørnelse (tit ved mængdeangivelser)

Hvis der her er tale om en opfordring, må det være en opfordring til at tage del i fortørnelsen. Så her må der være tale om en ny betydning.

- 6 **Vær så god, skulle vi betale øh hundrede dollar!** (søgning på <vær så god>)
28 **Femogtredve stykker. Værsgo, frit valg på alle hylder!**

En opfordring må betragtes som et performativ. ”Jeg opfordrer dig hermed til xxx”. Men fortørnelse kan ikke være det.

Opsummering

Undersøgelsen af *værsgo* kan opsummeres således:

Materiale: imperativkonstruktion

Placeringer: etfelt, venstre (bl.a. ved infinitiv) og højre

Varianter: *vær så god*

Synonymer: *vær så artig* (ikke belagt)

Funktion: performativ og ikke-performativ, indgår i fast vending: *skal værsgo/har værsgo at*

Semantik: opfordring, tilbud, imødekommelse, mild fortørnelse

Ordklasse: interjektion

Vorherre bevares m.fl.

I ordbøgerne

I Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog oplyses det at *bevares* og *gudbevares* er synonymer og at begge er *udråbsord*. Gudbevares kan også skrives i to ord, *gud bevares*, uden at det har nogen indvirkning på kategoriseringen eller angivelse af betydningen.

Under *bevares* nævner Den Danske Ordbog også kollokationerne *vorherre bevares* og *vorherre bevar mig vel*. Og det siges at disse ”bruges som mildt kraftudtryk for at udtrykke overraskelse, forargelse el. anden følelse”. Dermed angiver ordbogen en for-

skel fra *bevares* og *gudbevares* som ”bruges for at udtrykke let fornærmet indignation, modvillig indrømmelse el. for, lidt spidst, at imødegå en evt. kritik”. *Bevares* skal dog desuden have en anden brug som ikke er synonym med *gudbevares*, nemlig ”for at udtrykke en lidt modvillig indrømmelse”; her med synonymet *ganske vist*.

Hvad *ganske vist* angår, vil jeg se bort fra dette synonym, først og fremmest fordi der ikke indgår elementer i udtrykket som kan genkendes i de øvrige. Kernen i undersøgelsen vil således være udtryk hvor ordet *bevare* kan genkendes, i sin helhed eller delvis.

Form

Ved søgninger i korpusset har jeg fundet flere forskellige konstruktioner ved søgning på *bevar-*.¹ Jeg har måttet se bort fra de forekomster af *bevares* hvor det tydeligt var en passiv form, fx om bevaring af bygninger, natur osv. Listen over relevante transskriberede former ser således ud:

1. *bevares* (excerpt 10, 12, 51, 52, 53, 55, 56, 80)
2. *bevar mig vel* (excerpt 32, 33, 34, 68, 72, 73)
3. *gud bevare os* (excerpt 38)
4. *gud bevares* (excerpt 5, 57, 58, 59)
5. *gud fader bevares* (excerpt 8, 81)
6. *gud fader bevar mig vel* (excerpt 7)
7. *gud fri bevar mig vel* (excerpt 75)
8. *vorherre bevare mig* (excerpt 17)
9. *vorherre bevare mig vel* (excerpt 62)
10. *vorherre bevares* (excerpt 13, 22, 23, 24², 60)

I listen er der ikke taget hensyn til om *gud* eller *vorherre* er skrevet med stort begyndelsesbogstav. Aflytning af optagelserne fører imidlertid til at listen kan forkortes yderligere. I de tilfælde hvor den transskriberede form kun forekommer én gang og lydligt ikke adskiller sig fra en mere almindelig transskription, kan den omfortolkes til denne. Det gælder form 3. i excerpt 38, som kan gengives som form 4. i excerpt 5, 57, 58 og 59.

Form 7 *gud fri bevar mig vel* i excerpt 75 er en sammenblanding af to udtryk hvoraf *gud bevar mig vel* falder inden for de undersøgte former. Form 8 *vorherre bevare mig* i excerpt 17 har jeg aflyttet. Lydoptagelsen kan ikke retfærdiggøre den særlige transskription og en bedre gengivelse vil være *vorherre bevar mig*.

Slutvokalen i *bevare* i form 9 *vorherre bevare mig vel* i excerpt 62 må opfattes som angivelse af stødet (optagelsen er fra Næstved). I så fald skal den gengives som *vorherre bevar mig vel*, på linje med de andre former der ender på *bevar mig vel*.

Den således normaliserede liste ser ud som følger.

¹ Der kan anvendes såkaldt regulære udtryk. I dette har jeg indtastet *bevar.** for at få alle ord med der begynder med <bevar>. En særskilt søgning på *gudbevares* viste at denne form ikke fandtes i transskriptionerne.

² ”vor” er transskriberet ”hvor”. Det regner jeg for en fejl i transskriptionen.

bevares	(excerpt 10, 12, 38, 51, 52, 53, 55, 56, 80)
bevar mig vel	(excerpt 32, 33, 34, 68, 72, 73, 75)
gud bevares	(excerpt 5, 57, 58, 59)
gud fader bevares	(excerpt 8, 81)
gud fader bevar mig vel	(excerpt 7)
vorherre bevares	(excerpt 13, 22, 23, 24, 60)
vorherre bevar mig	(excerpt 17)
vorherre bevar mig vel	(excerpt 62)

Selv om formen *gudbevares* ikke findes blandt transskriptionerne, vil jeg bruge denne form fremover. Derimod må jeg fortsat skrive *vorherre bevares*, hvilket er den eneste anerkendte form i ordbøgerne. Det kan i øvrigt iagttages at *gudbevares* kan udtales med og uden blødt d [ð], uden at der kan spores nogen samvariation med indholdet.

Materiale

Mens *værsgo*, der blev undersøgt i hovedafsnittet ovenfor, havde et aspekt af *imperativ* i sig, er *bevares*, *gudbevares*, *gud fader bevares* og *vorherre bevares* snarere en art konstruktioner med *optativ*.

Jeg har allerede i min kritik af Hansen & Heltofts interjektionsbegreb ovenfor argumenteret for at *bevares* ikke er passiv, men en sammentrækning af *bevar* (imperativ) eller *bevare* (optativ) og *os*. Jeg foretrækker fortolkningen med *optativ* idet jeg ser en parallel med konstruktioner som *fanden gale mig* og *den onde lyne mig*. Her er der ingen tvivl om at verbet ender på *-e* og dermed ikke kan være imperativ. Desuden indeholder *gudbevares*, *gud fader bevares* og *vorherre bevares*, ligesom de nævnte, et led (her *gud*, *gud fader* og *vorherre*) som må ses som et subjekt til verbet, jf. Hansen & Heltoft 2011:740.

Ordklasse

Som nævnt regner ordbøgerne *bevares* og *gudbevares* for ”udråbsord”, det vil sige *interjektioner*. De andre former er af gode grunde ikke klassificeret, for ordbøger klassificerer kun de former der anerkendes som enkeltord.

Placering

Nedenstående tabel giver et overblik over placeringen af de enkelte forekomster.

	Etfeltshelhed	Til venstre for sætning	Til højre for sætning	Andet
bevares	51-53	10, 12, 55, 56, 80		
bevar mig vel	73	32, 33	34, 68, 72	
gudbevares		5, 38, 57	58, 59	
gud fader bevares	81			8 (evt. adv.)
gud fader bevar mig vel	7			
vorherre bevares	60	22, 23	13, 24	
vorherre bevar mig vel	62			

Eksempler:

A. Som etfeltshelhed

Diskussion af høj husleje

- 7 person 1: **Jo, men det er rigtigt.**
person 2: **Gud fader bevar mig vel mand!**
person 1: **Men det betyder også man skal være to.**

Samarbejdssituation

- 51- person 1: **Må jeg lige låne den sorte der?**
53 person 2: **Hallo, den her hovedpine skal altså også ... !**
person 3: **Hvad, negerne eller tuschen?**
person 1: **Nej, tuschen!**
person 3: **Nå ja, bevares!**
person 1: **bevares!**
person 2: **bevares!**
- 60 person1: **Vi er da glade for at hun gjorde det frem for og bare gå på bistannd herhjemme ligesom uden at lave noget som helst jo, ikke?**
person 2: **Ja, vorherre bevares!**
- 62 person 1: **Kom I så ud i Bilka i dag?**
person2: **Vorherre bevar mig vel! (latter)**

Om person 1's forbedrede situation

- 73 person 1: **Fordi ... jeg har fået sådan mere fast ståsted end jeg havde dengang. Altså helt uden sammenligning. Bevar mig vel!**
person 2: **mm**
- 81 person 1: **Jeg tænkte: "Gud fader bevares, åh, hvordan skal jeg nogensinde komme ud af det her?"**
person 2 **(latter)**

B Tilknyttet til venstre for sætning

Om arbejdet som værkfører)

- 5 person 1: **Der har min sin egen lille afdeling – ikke? - som værkfører. Og først man får den til at køre, så ...**
person 2: mm.
person 1: **Så ved man lige hvor skoen trykker. Ja, gud bevars, det ved man.**

Del af længere taletur om at bo flere generationer sammen

- 10 **Øh, ja, bevars, der er jo det: I bor i de samme huse, men ...**

Del af længere taletur om småbedrageri

- 12 **Nej, det er det slet ikke, altså ja, bevars, der kommer de der polakker.**

Del af længere taletur om en fugtig bolig

- 22 **Vores ældste søn han siger: "Vorherre bevars, at I kan holde ud at blive ved med at bo her".**

Del af længere taletur om en tidligere kæreste

- 23 **Du har jo mødt ham siden hvor du tænkte: "Vorherre bevars, det var godt det ikke ..."**

Del af længere taletur om 2. verdenskrig

- 32 **Man har altså været med til invasionen. Bevar mig vel, det kan nok være der var nogen ...**
(tolkes som venstrestilling fordi der er en kort pause før *bevar mig vel*)

Om børn på cyklen

- 33 person 1: **Du ved godt hvilken indflydelse det får at der sidder en mand bagved og taler ind i øret på dig hele tiden, om al ting.**
person 2: mm mm
person 1: **Bevar mig vel, du kan tro at det er stærkt.**

Om fodbold

- 55 person 1: **Jeg har spillet i Vestia. Det har alle gjort da de var mindre**
person 2: (latter)
person 1: **Så øh, jeg har været der; bevars, der hvor talenterne startede (latter)**

Tolkes som venstrestilling fordi pausen før bevars er længere end den efter. Kan også tolkes som etfeltsstilling.

Om malerarbejde

- 56 person 1: **Det kan man se i løbet af to år.**
person 2: **Ja.**
person 1: **Bevars, sådan altså selv at lave en hel del arbejde.**

Del af længere taletur

- 57 **De betaler hundrede procent mere [...] end hvis de gik hen i en tilsvarende forretning der i hundrede år har leveret det. Men gudbevars, det ikke smart, det ikke in.**

Del af længere taletur om valg af skole

80 **De oplevelser jeg havde med mig fra dengang – bevares, der er da mange gode oplevelser, men ...**

C. Tilknyttet til højre for sætning

Om koreanske forhold

13 person 1: **Nej, der ville jeg sgu ikke tage derover. Vorherre bevares!**

person 2: **I øvrigt var det ikke en flodbølge nordkoreanerne havde lovet dem.**

Om løn i forsvaret

24 person 1: **For tre hundrede tusind om året. Vor herre bevares!**

person 2: **Du kan da se på PET.**

Om at tale hurtigt

34 person 1: **Altså, det kan jeg fornemme når jeg hører mig på bånd, ikke?**

person 2: **mm mm**

person 1: **Bevar mig vel!**

person 2: **mm**

person 1: **Men jeg kan også tit høre min egen stemme [...] jeg tror jeg hører mig selv eller noget der ligner mig selv.**

Del af længere taletur om at have ondt i skatten

58 **Det var vores eget fejl, gud bevares; for man ved man skal betale skatten, men ...**

Del af længere taletur om skat og ulighed

59 **Og så os, selvom vi lever da alle sammen hver evige eneste dag. Gud bevares! Men det er bare det: dem der har de store penge de betaler mindre i skat end dem med de små gør.**

68 person 1: **Jeg kan da fandeme sagtens få tiden til at gå; bevar mig vel!**

person 2: **Ja, øh!**

person 1: **Men øh, så er det også [...] svært når man er alene.**

Del af længere taletur om informantens barndom

72 **Jeg var bestemt ikke forkælet [...] Overhovedet ikke, altså. Bevar mig vel! Men jeg var heller ikke sådan belastet.**

D. Andet

Del af længere taletur om jobsøgning

8 **De var straks vilde for hvordan var det gået og alt det her, ja glem det, ikke. Jeg skulle ringe klokken tolv, men der var, gud fader bevares, ikke. Men øh min gamle far jagede sgu til mig, så jeg ringede klokke tolv og havde fået jobbet, ikke.**

Betydning

Ordbøgerne nævner betydningskomponenter som ”forargelse”, ”overraskelse”, ”for-nærmet indignation” og ”modvillig indrømmelse”. Efter at have gennemgået fundene fra korpus har jeg ikke truffet eksempler på egentlig overraskelse. Hvad forargelse og

fornærmet indignation angår, synes det at være lidt for stærke udtryk; det ville være mere passende at kalde denne reaktion for ”moderat afstandtagen”. Iagttagelserne kan opsummeres i denne tabel:

	moderat afstand- tagen	modvillig ind- rømmelse	andet
bevares		10, 12, 55, 56, 80	51-53
bevar mig vel	72,73		32, 33, 34
gudbevares		5, 38, 57, 58, 59	
gud fader bevares	81		8
gud fader bevar mig vel	7		
vorherre bevares	13, 22, 23, 24, 60		
vorherre bevar mig vel	62		

Fordelingen i tabellen bekræfter til fulde at *bevares* og *gudbevares* adskiller sig fra de øvrige former ved at udtrykke indrømmelse, mens der ellers overvejende er tale om afstandtagen. De er altså ikke præcise synonyme til *vorherre bevares* m.fl.

Opsummering

Undersøgelsen af *vorherre bevares* kan opsummeres således:

Materiale: optativkonstruktion

Placeringer: etfelt, venstre og højre

Varianter: *vorherre bevar mig vel*, *gud fader bevar mig vel*, *gud fader bevares*, *vorherre bevares*, *vorherre bevar mig vel*

Synonymer: ingen belagte

Funktion: ikke-performativ

Semantik: moderat afstandtagen

Ordklasse: interjektion

Undersøgelsen af *gudbevares* kan opsummeres således:

Materiale: optativkonstruktion

Placeringer: etfelt, venstre og højre

Varianter: *gud bevares*, *bevares*

Synonymer: *ganske vist* (ikke belagt)

Funktion: ikke-performativ

Semantik: modvillig indrømmelse,

Ordklasse: interjektion

Du godeste

I ordbøgerne

I Den Danske Ordbog findes *du godeste* omtalt under opslaget ”god”. Om betydningen siges det at konstruktionen ”bruges som udråb for at udtrykke overraskelse, forundring, bekymring eller anden følelse”. Man får dernæst at vide at den regelmæssigt dannede superlativ kun findes i dette udtryk.

Form

Til artiklen om *du* i Den Danske Ordbogs internetudgave hører en liste over 71 ”faste udtryk”. Foruden *du godeste* indeholder den syv andre toleddede konstruktioner begyndende med *du*, nemlig:

du alstyrende
du altforbarmende
du forbarmende
du fredsens
du glade
du milde
du store

Ingen af disse har dog superlativ som andet led, så man må sige at *du godeste* er en ret enestående konstruktion.

De andre udtryk er kun spinkelt repræsenteret i DGCSS-korpusset og vil derfor ikke blive inddraget i mine undersøgelser.

Søgning med søgestrengen <du godeste> giver i alt 13 fund.

Materiale

En konstruktion der begynder med et *du* som følges af noget der ligner et adjektiv, vil i almindelighed blive opfattet som en vokativ, en henvendelse til en person eller gud. I dette tilfælde er det klart Gud der tales om.

Selv om det personlige pronomen er regelmæssigt, er konstruktionen som helhed unormal på grund af den afvigende superlativ. Der kan derfor være grund til at opfatte helheden som udelelig selv om konstruktionen er forholdsvis regelmæssig – jeg fristes til at sige ”unormalt regelmæssig”.

Ordklasse

Som sagt taler ordbogen om at konstruktionen ”bruges som udråb”. Oversat til mere videnskabelig sprogbrug må ”bruges som udråb” betyde at udtrykket er en interjektional. De fremsøgte excerpter vil kunne vise om placering og betydning støtter denne opfattelse. Og hvis ”interjektionalet” kun bruges som sådan, må det være rimeligt at gå skridtet videre og sige at det er en *interjektion*. Søgningerne vil vise om denne opfattelse kan opretholdes.

Placering

De tolv fund ved søgningen fordeler sig på ni etfeltshelheder, to venstrepositioner og én højreposition.

A. Som etfeltshelthed

I flertallet af tilfældene står *du godeste* ikke alene i feltet.

Tilfælde hvor *jamen* forekommer inden *du godeste*:

- 2 Det var fantastisk, du. Jeg sagde: "Jamen du godeste! Nu er han altså ..."
- 9 person 1: Jeg går også til fransk om mandagen.
person 2: Jamen du godeste!
- 10 person 1: Det er så slemt så gardinet har været røget ned inde i deres spisestue.
person 2: Jamen du godeste!

Et tilfælde hvor *du godeste* omsluttet af *ih* og *jo*:

- 3 person 1: Den sprogrøgt [...] den må vel også være fortsat på Zahles skole, gjorde den ikke?
person 2: Ih du godeste jo!

Et tilfælde hvor *du godeste* omsluttet af *nej* og *ja*:

- 5 ... og på den måde ikke også? (telefonen ringer) Altså nej, du godeste, ja!

Tilfælde hvor *du godeste* står alene, som respons:

- 7 person 1: Så har de eksporteret hundrede tusind græskar, så
person 2: Du godeste!
- 8 person 1: Ja du går til gymnastik og alt det der; farer rundt – og spinning selvfølgelig.
person 2: Ja!
person 3: Du godeste (latter)!
- 12 person 1: Jeg løb meget engang. Der prøvede jeg at blive eliteløber. Men altså seks gange om ugen
person 2: Du godeste!
- 13 person 1: Han er pedel oppe på amts gymnasiet nu, og brandmand og vicevært ude ved Ungbo, han har tre jobs.
person 2: Du godeste!

At der er tale om brug som respons viser sig også ved at stemmelejet i de fleste tilfælde er meget lavt.

B. Placering ved sætning

Der er 3 tilfælde af placering før eller efter en sætning med tilknytning til denne.

- 1 person 1 **Men det har været småt. Du godeste!**
person 2: **Ja bestemt!**

I et af tilfældene efterfølges **du godeste** af **mand!**

- 4 **Det skal males og repareres og ... Du godeste mand! Vi er bagud hele tiden.**

I et tilfælde er der tale om et citat

- 11 **Og der er jo noget af det musik som min søn på elleve år hører, hvor jeg tænker: "Du godeste, Det er jo skrækeligt, altså!"**

Det er interessant at se at talangivelser ofte fører til responsen **du godeste!** fra tilhøreren. Det gælder 7, 12 og 13.

De mange tilfælde af kollokationer med **jamen, ih, mand** osv. er alle forenelige med **du godeste**'s status som interjektion. For ligesom interjektioner kan knytte sig til sætninger eller sætningsemner, kan de knytte sig til hinanden (Hansen & Heltoft 2011:1113).

Betydning

Den Danske Ordbogs bud på betydningen af **du godeste** er:

- Overraskelse (synonymt med **jamen dog**) 9
Forfærdelse (synonymt med **åh nej**) 1, 4, 5 (reaktion på tlf.-opkald), 10, 11,
Forundring (synonymt med **tænk engang**) 2, 7, 8, 12, 13

Excerpt 3 falder udenfor ved at udtrykke understreget bekræftelse. Men alt i alt vil jeg give ordbøgerne ret. De tre synonyme som jeg har tilføjet, vil så også være mistænkt for at være interjektioner i talesproget.

Opsummering

Undersøgelsen af **du godeste** kan opsummeres således:

Materiale: vokativformet

Placeringer: oftest eftelt; enkelte belæg til venstre og højre

Varianter: ingen (**jamen du godeste** og **ih du godeste** er nok ikke varianter, blot tilføjet interjektion til venstre)

Synonymer: muligvis andre udtryk med **du** + adjektiv

Funktion: respons

Semantik: overraskelse, forfærdelse, forundring

Ordklasse: interjektion

Er du gal

I ordbøgerne

Den Danske Ordbog oplyser at *er du gal* og *er De gal* ”bruges som udråb til at udtrykke forundring, beundring eller forargelse”. det hører til uformel sprogbrug og har synonymerne *er du rigtig klog* og *er De rigtig klog*. Søger man i ordbogens netudgave på <er du>, fås en liste over faste udtryk med lignende opbygning og betydning, nemlig:

er du rigtig rund (bruges som udråb for at understrege fx forargelse, begejstring eller overraskelse)

er du skør (bruges som udråb for at give en ytring mere vægt eller for at understrege fx forargelse, begejstring eller overraskelse)

er du tosset (bruges som udråb for at give en ytring mere vægt eller for at understrege fx forargelse, begejstring eller overraskelse)

er du vild (bruges som udråb for at udtrykke stor begejstring, forbavselse el.lign. eller for at give et udsagn ekstra vægt)

er du vimmer (bruges som udråb for at udtrykke forundring, beundring eller forargelse)

Som det fremgår, er der ret stor overlapning i betydningsangivelserne. Det viser sig også i angivelsen af synonymmer hvor *er du skør* henviser til *er du tosset* som henviser til *er du gal*. Det samme gør *er du vimmer*.

Ved søgning i DGCCS-korpuset har jeg yderligere kunnet finde

er du sindssyg

er du tovlig

er du vanvittig

Det kræver inspektion af hver enkelt tekstsammenhæng at afgøre om alle disse konstruktioner er så synonyme som ordbogen antager. Jeg vil nøjes med at konstatere at konstruktionen *er du xx* i mange tilfælde kan være materiale i et udråb og ikke, som det kunne antages, et spørgsmål. Jeg vil i det følgende koncentrere mig om *er du gal* og dens placerings- og betydningsmuligheder.

Form

I skriftsproget kan man vise om *er du gal* skal opfattes som et spørgsmål eller som et udråb ved at sætte spørgsmålstegn eller udråbstegn. I transskriptionen er dette ikke ud-

nyttet fordi man generelt ikke bruger interpunktion. I talesproget kan man bruge intonation og lignende. Jeg har kunnet konstatere at flere af forekomsterne i korpusset udtales hurtigt og med lav stemmeføring, ofte som løbende kommentar til det den anden siger.

I en række af excerpterne forekommer *er du gal* i kollokation med *mand*. Det ser ud som om forholdet mellem *er du gal* og *er du gal mand* svarer til forholdet mellem *bevar mig vel* og *vorherre bevar mig vel*. Forkortede udgaver findes også i korpusset, fx former som i mine øren – groft lydskrevne – lyder som [ə'gal?]. Den der lytter, kan yderligere lægge mærke til om samtalepartneren opfatter ytringen som et spørgsmål; for i så fald vil der komme et svar eller i hvert fald en reaktion der erstatter et svar.

Materiale

Som nævnt kan konstruktionen *er du gal* i isolation opfattes som et spørgsmål bestående af verbum, personligt pronomen og adjektiv. Når der, som nedenfor konstateret, ikke kan findes forekomster hvor den optræder som et spørgsmål, har det nok noget med betydningen af adjektivet *gal* at gøre. At spørge til en andens persons galskab vil normalt opfattes som så uhøfligt at spørgsmålet bliver en fornærmelse. Det samme gælder i varierende grad for de synonymmer som blev nævnt ovenfor.

Ordklasse

Ordbøgerne efterlader ikke nogen tvivl om at *gal* er et adjektiv. Det kan bøjes i flertal, bestemthed og neutrum – *gal, gale, galt* og kompareres *gal, galere, galest*, måske hypigere *gal, mere gal, mest gal*. Og konstruktionen *er du gal* kan i teorien bøjes i person og tal, fx *er I gale* og ordbøgernes *er De gal*. Korpusset kan ikke bekræfte at dette forekommer i praksis. Heller ikke bøjning af verbet fx **var du gal!* forekommer.

Konstateringen af at ingen bøjning synes mulig, må have som konsekvens at der er tale om en stivnet – det vil sige interjektionaliseret – dannelse som må holdes adskilt fra den (hypotetiske) ensdannede spørgende sætning.

Placering

A. som etfeltshelhed

8-9 Person 1: **Det var jo en anden slags end i dag, ikke. En anden måde at være lærer på, sådan.**
Person 2: **Jo, jo, jo, er du gal, er du gal!**

10 Person 1: **Altså det var en komma fem millioner for andelen, ikke? [...] For en fuldstændig smadret lejlighed.**

Person 2: **Ja!**

Person 1: **Og nedslag det var... Nej, nej (latter).**

Person 2: **Er du gal!**

Person 1: **Glem det mand!**

Samme personer som i 10:

11 Person 1: **Det kunne jo ikke ske i dag**

Person 2: **Nej,nej,nej! Det kunne det godt nok ikke.**

Person 1: **Nej!**
Person 2: **Nej, er du gal!**

- 13 Person 1: **Jeg har sejlet både på Grønland og Færørene, så ...**
Person 2: **Okay, det må også være utrolig flot altså.**
Person 1: **Jamen, det er det også.**
Person 2: **Ja, ja.**
Person 1: **Er du gal!**
- 14 Person 1: **Det er altså ufatteligt der ikke er nogen der mister øjet, Ikke. Fordi vi gik jo hen og købte blomsterpinde, ikke.**
Person 2: **Ja!**
Person 1: **Og så spidsede vi dem med en blyantsspidser.**
Person 2: **Er du gal!**
- 15 Person 1: **Vi kan ikke forstå det. Ikke i den alder. Det er for tidligt.**
Person 2: **Ja det (latter) er du gal!**
- 19 Person 1: **(latter)**
Person 2: **(latter)**
Person 1: **Er du gal!**
Person 2: **(latter)**
Person 1: **Et grin mand!.**
- 20 Person 1: **Ja, specielt nede på Enghave Plads.**
Person 2: **Er du gal!**

I mange tilfælde kan man finde *er du gal mand* som etfeltshelhed:

- 26 Person 1: **Han har de fleste.**
Person 2: **Er du gal mand!**
Person 3: **Han har over tyve tusind eller sådan noget.**
- 27 Person 1: **Det var et stort projekt at kaste sig ud i, jo.**
Person 2: **Har du været sådan nervøs inden?**
Person 1: **Ja, er du gal mand!**
- 28 Person 1: **Det er langt væk til Odder, ja.**
Person 2: **Ja Odder, ja. Ja så er Næstved ingenting.**
Person 1: **(latter) Er du gal mand!**

Som citat:

- 29 Person 1 **Så bliver man jo også svedt, jo.**
Person 2. **Jeg har også sagt til ham. Nej, er du gal mand!**
Person 1. **Ja, men okay. Så bliver han jo også svedt.**

B. Til venstre for sætning

- 1 Person 1: **Det ligger ved, øh.**
Person 2: **Vanløse, gør det ikke?**
Person 1: **Nej, nej er du gal, nej. Det ligger [...] lige der ved idrætsparken.**
- 3 Person 1: **Det var en fransk familie, det var ikke en dansk familie du boede ved**
Person 2: **Nej, nej, nej, er du gal! Det var jo [...] meningen med det.**
- 6 Person 1: **Det har været med at stå og koge ud**
Person 2: **Ja – er du gal. Det er mange år hun har kogt bleer, hvad?**
- 7 Person 1: **Gud, var det svigermor ovenpå?**
Person 2: **Ja!**
Person 3: **Er du gal, du er en hårdt belastet mand!**
- 12 Person 1: **To tusind kroner har jeg fået om måneden, ikke.**
Person 2: **Ja!**
Person 1: **Måske to tusind ethundrede.**
Person 2: **Ja, det var jo noget mere end konfektur!**
Person 1: **Ja, er du gal! Ja, det var mange penge.!**
- 16 Person 1: **Jeg har nogle gange tænkt på det. Altså jeg handler i Irma i Istedgade.**
Person 2: **Ja!**
Person 1: **Er du gal; nogle gange altså de har travlt sådan til lukketid, ikke.**
- 17 Person 1: **Det er nogle arrige typer.**
Person 2: **Ja det kan jeg godt forestille mig.**
Person 1: **Altså fordi – er du gal du – der har været nogle af de der alkoholikere der er fulde, ikke.**
- 21 Person 1: **Jeg glæder mig sygt meget til at komme af sted.**
Person 2: **Er du gal! Nej jeg, jeg kan være med i løbet i år**
Person 1: **Ja, det kan jeg også.**
- 22 Person 1: **De har altså også lige været inde og runde en plastikkirurg.**
Person 1: **Er du gal, ja! Men jeg fatter ikke ...**
- 24 Person 1: **Så tager du den her. Nej, nej, nej, Er du gal mand!**
Person 2: **Det eneste man laver er at læse hel vild meget.**
Person 1: **Ja, er du gal! Det er det bedste ved nogle af de der [...] serier.**
- 25 Person 1: **Ja, hold kæft, de var gode.**
Person 2: **Er du fan af dem?**
Person 1: **Ja, er du gal. Stor fan!**

Også til venstre kan man finde *er du gal mand*:

- 5 **Er du gal mand! De fjorten dages eksamen. Du var fuldstændig færdig bagefter.**
- 18 Person 1: **Forstår du, det var meget irriterende, det du gjorde der.**
Person 2: **(latter) Er du gal, mand! Hvad sker der?**

C. Til højre for sætning

- 4 **Så kom vi sgu da heller ikke så meget ud at rejse som vi har været, er du gal! Det er der da ingen hus- holdning der kan klare.**

- 23 Om klanvæsen i boldspil (samme person (2) som i 21 og 22)
(latter) En klan, er du gal! (latter).

Eksemplerne på højrestilling er få og kan også tolkes som etfeltsplacering. Mere inter-
essant er spørgsmålet om **ja**, der ifølge Hansen & Heltoft kan stå både til højre og ven-
stre, kan formidle en højreplacering for andre interjektioner der ikke, som **ja**, hører til
svarpartiklerne. Nogle af venstreplaceringerne kan tolkes som etfeltsplaceringer. Men
mange af dem kan næppe drages i tvivl, fx 7 og 16.

Betydning

Fra ordbogsoplysningerne kommer nogle stikord til betydningen. Selve konstruktionen
er du gal ”bruges til at udtrykke *forundring, beundring eller forargelse*”. Synonymerne
bidrager herudover med stikordene *begejstring, overraskelse og forbavselse*. Endelig
siges det ved nogle af dem at de bruges ”for at give et udsagn ekstra vægt” eller lignen-
de.

Blandt stikordene er *forargelse* det der skiller sig mest ud ved at være negativt la-
det. *Overraskelse* og *forbavselse* er forholdsvis neutrale ord, mens *begejstring* og *beun-
dring* går på noget positivt. I nedenstående tabel har jeg delt i positiv, neutral og negativ
brug. På den anden led skelnes der mellem om det forstærker noget som samme person
har sagt eller om det er en kommentar til den andens udsagn. Der er endvidere gjort
plads til tilfælde hvor der hverken er tale om forstærkelse af eget udsagn eller kommentar
til samtalepartneren.

	Positiv (begejstring eller beundring)	Neutral (overraskelse eller forbavselse)	Negativ (forargelse)
Forstærkende til eget udsagn	4, 5, 6, 11,13	18, 19, 27,	7, 16, 17, 24, 29
Kommentar til andens udsagn	2, 8, 12, 21,25		1, 3, 10,14, 15, 20, 22, 23, 28
Hverken eller		26	

Opsummering

Undersøgelsen af **er du gal** kan opsummeres således:

Materiale: spørgsmålsformet

Placeringer: etfelt, venstre og – måske – højre

Varianter: **er du gal mand**

Synonymer: muligvis andre udtryk med **er du** + adjektiv

Funktion: respons og forstærkende

Semantik: begejstring, beundring, overraskelse, forbavselse, forargelse
Ordklasse: interjektion

For dælen

I ordbøgerne

Både Retskrivningsordbogen og Den Danske Ordbog siger at *dælen* er et substantiv. Endvidere at dælen er en omskrevet form af *djævelen*. Under opslag under sidstnævnte ord får man at vide at når det bruges som bandeord eller indgår i kraftudtryk, udtrykker det ”vrede, ærgrelse, foragt eller anden stærk følelse”.

Kraftudtrykket *for dælen* er ikke repræsenteret i ordbogen, heller ikke som ”fast vending”. Derimod nævnes *dæleme*, som betegnes adverbium.

Blandt de beslægtede ord nævnes *helvede*, *satan* og *søren*. Det er ord der også kan konstruere kraftudtryk med foranstillet *for*. Disse konstruktioner med *for* er heller ikke med i Den Danske Ordbog, men betydningen af ordene alene kan evt. give et fingerpeg om hvad sådanne dannelser udtrykker. Ordet *helvede* ”bruges som bandeord for at udtrykke vrede, afmagt, smerte eller anden stærk følelse”. Ordet *satan* ”bruges som bandeord for at udtrykke vrede, foragt, smerte eller anden stærk følelse”. Ordet *søren* (”omskrivning af *satan*”) ”bruges som mildt bandeord for at udtrykke ærgrelse, overraskelse eller anden følelse”.

Form

Ved søgning på *dæle*³ i talesprogs-korpussets transskriberinger har jeg fundet en række eksempler på både *for dælen* og *dæleme*. Desuden forekommer der former som *dæle-nedeme*, *dælen fløjtemig*, *hvad dælen* og *hvor dælen*. Formen *dælens* forekommer en enkelt gang i en sammenhæng der viser at den talende citerer en dialekttalende. Det må bemærkes at hermed er placeringsmulighederne for *dæle*- udtømt hvis man skal tro korpusset. Man kan således konstatere at selv om *dælen* i en eller anden forstand er det samme som *djævelen*, så kan formen ikke optræde som et almindeligt substantiv. En sætning som **jeg mødte dælen på vej til markedet* er altså ikke mulig.

Ordbøgernes oplysninger om beslægtede ord og søgninger i korpusset har gjort det muligt at opstille en tabel over parallelle former i en håndfuld kraftudtryk. I forspalten er formerne i de tre første rækker klassificeret efter ordbøgernes angivelser.

	dælen (djævelen)	fanden	satan	søren (satan)
substantiv	dælen	fanden	satan	søren
adjektiv	dælens	fandens	satans	sørens
adverbium	dæleme dælme	fandeme fandme	sateme satme	søreme sørme
efter <i>for</i>	for dælen	for fanden	for satan	for søren

³ Regulært udtryk *dæle*.*

Alle formerne i tabellen er belagt i korpus. I og for sig kunne flere former være medtaget, fx *pokker/pokkers* osv., *hulen/hulens* osv., *katten/kattens* osv., men det havde næppe givet øget mulighed for generaliseringer.

De anførte former viser hvordan de forskellige former af *dælen* indgår i et etableret mønster og hvordan de svarer til forskellige syntaktiske og semantiske funktioner. De former der betegnes som substantiver i ordbøgerne har i alle fire tilfælde en meget speciel distribution. Ganske vist kan der ikke være tvivl om at *fanden* og *satan* kan bruges som andet end kraftudtryk, men denne brug er forholdsvis sjælden. Og som kraftudtryk har de helt overvejende foranstillet enten *for* eller et hv-ord (*hvad, hvor, hvordan, hvorfor* eller *hvem*), desuden visse faste vendinger, fx *male fanden på væggene* eller *satan hyleme*. Endelig materialiter såsom ”jeg kan sige både sku og fanden til ham”. Parallelliteten mellem *fanden*, *satan* og *dælen* er en fordel her. For *dælen* er ikke hyppig nok til at jeg kan nøjes med at generalisere ud fra søgninger på dette ord, skønt der er den fordel, at ordet udelukkende forekommer i kraftudtryk.

I forbindelse med søgningerne har jeg iagttaget at ordforbindelser som *fanden til* og *pokker til* ikke er belagt i korpus. Derimod er der eksempler som *vi havde fandens til hus med ham og der er pokkers til forskel*. Det tyder på at det er formen med *-s* der bruges i talesproget i denne type forbindelser.

Materiale

Som nævnt betegnes *dælen* som et substantiv i ordbøgerne. Søgningerne viser at det i givet fald er et meget specielt sådant. Dels har det som vist en meget begrænset distribution. Dels forekommer det åbenbart kun i bestemt form, for der er ikke belæg for formen (en) **dæle eller *dæl*, hvilket ellers kunne være naturligt eftersom man ikke blot kan tale om *djævelen*, men også om *en djævel*.

Der kan næppe være tvivl om at ordbøgerne opfatter hele konstruktionen som en præpositionsforbindelse og at *for* følgelig må være det af de ord der staves således, der er en præposition.

Ordklasse

Ordbøgerne tildeler som flere gange nævnt ikke ordklasse til konstruktioner der består af flere ord. Men i talesproget er *for dælen* ikke nødvendigvis to ord. Ord som *forleden* og *forbi* udgør hver især ét ord i skriftsproget og er derfor klassificeret som henholdsvis ubøjeligt adjektiv og adverbium/præposition.

Overvejelserne over *for dælen*'s ordklassetilhør må først og fremmest afhænge af dens placering og funktion. Det vil jeg gå videre med.

Placering

A. som del af etfeltshelhed

Det er karakteristisk for alle forekomster i korpusset at *for dælen* står sammen med ord som *ja, jo, da* m.fl.

Efter *ja*

- 1 Person 1: **For**di vi gik fra varme til kulde – alligevel var der varmt dernede – til kulde, ikke.
Person 2: Nåh ja.
Person 1: **Ja**⁴, for dølen mand! Det var sådan nogle lede lufthuller, ikke.
- 2 Person 1: **Men** det er jo svært at køre derud når man – han ikke er der.
Person 2: **Ja**, for dølen!
Person 1: **Ja**, jeg har været derude et par gange, men altså ...
- 3 Person 1: Det var også en omvæltning at komme fra [...] hvor der ikke er nogen lyskryds og nogen ting og så komme ind på [...].
Person 2: **Ja**, for dølen!
Person 1: Jeg blev også hurtigt kørt ned fordi ...
- 7 Person 1: **Og** gud nåde og trøst hvis man havde løjet og man havde sagt [at] det havde man ikke for.
Person 2: **Ja**, for dølen mand!
Person 1: **Og** så – man fik en skrivelse med hjem.

Efter *ja* og foran *da*

- 5 Person 1: Det går sådan set fint, det er bedre end ingenting
Person 2: **Ja**, for dølen da!
Person 1: **Og** så efter nytår så sætter vi det op, ikke også?

Efter *nåh*

- 4 Person 1: Han kan jo ikke komme tilbage. Han har boet for længe i udlandet, jo.
Person 2: Nåh, for dølen! Han er udlandsdansker.

Efter *jamen* og foran *da*

- 9 Person 1: **Men** hverdagen så kørte det jo.
Person 2: **Ja**!
Person 1: **Men**, jamen for dølen da! Det var sjovt!

Efter *av* (med usædvanlig udtale)

- 8 Person 1: De plejer bare at sige: vi vil ikke have alt det der lort i huset, du kan gå udenfor hvis du har mere
Person 2: **Av** for dølan!
Person 1: Dølan!?
(alle ler)
Person 3: For Fanø!

B. Ved sætning

Foranstillet efter *jo* (svar på spørgsmål med nægtelse)

- 10 Person 1: Er det ikke en dejlig fornemmelse at mønsteret kan brydes?
Person 2: **Jo**, jo for dølen, det er det!

Efterstillet foran *da*

- 11 Person 1: Så har de jo også et misbrug ved siden af. Med alt det andet der er. Sådan er det jo.
Person 2: **Ja**.
Person 1: Så nej det skal jeg ikke - for dølen da!
Person 2: **Nej**, okay.

C. I sætning efter *da* i længere taletur

- 12 **Så** siger jeg: "Du tror da for dølen ikke at jeg går på revalideringsklinik, og de henser mig, og jeg får tiden sat ned.

⁴ Transskriptionen gengiver ordet som *jeg*. Jeg hører *ja*. Dette giver også bedre mening i sammenhængen.

Hansen & Heltoft nævner *for dølen*, *for fanden*, *for satan* og *for helvede* som eksempler på dialogiske partikler (2011:1047). Sådanne partikler udgør en særlig gruppe inden for de traditionelle sætningsadverbier (2011:1034). De dialogiske partikler har deres egen plads foran sætningsadverbiet. Der lægges også vægt på at partikler er småord uden indre struktur, dette kriterium kan imidlertid ikke lægges til grund for en argumentation for at *for dølen* skulle høre til denne kategori. Derimod må placeringsmulighederne udgøre et vigtigt argument.

Som eksemplerne under A viser indgår for dølen ganske hyppigt i etfeltshelheder. Men det er bemærkelsesværdigt at der ingen eksempler er, hvor *for dølen* står helt alene. Jeg har gennemset søgninger med *for fanden*, *for satan* og *for søren* og fået bekræftet at det samme gælder for dem. Det er så godt som umuligt at finde klare eksempler på at udtrykkene står helt alene som etfeltshelheder.

Nu gælder det at dialogiske partikler, også ifølge Hansen & Heltoft, meget ofte står flere ad gangen. Og det er endda sådan at kategorien kan underinddeles i fire hovedtyper: *fatiske*, *proksimale*, *argumentative* og *evidentiale*. Ikke nok med det, de har også hver deres plads i feltet. Næmlig i den nævnte rækkefølge. En række eksempler viser hvordan de dialogiske partikler kan kombineres. Dermed er imidlertid ikke sagt at sådanne kombinationer af dialogiske partikler kan stå som etfeltshelheder. De eksempler Hansen & Heltoft bringer, drejer sig alle om placering inde i sætningen på den omtalte plads.

Eksemplerne under B må fortolkes i samme retning. Kraftudtrykket *for dølen* knytter sig til en interjektion og danner hermed en interjektional i venstre interjektionalfelt, fx ”jo, for dølen, det er det” (excerpt 10). I eksemplet under C (excerpt 12) kan man til gengæld se en anvendelse inde i sætningen.

Jeg må således konkludere at *for dølen* ikke i sig selv kan være en interjektion. Om udtrykket, er en *dialogisk partikel*, som Hansen & Heltoft vil have det, er jeg tvivlende overfor. Dels er det ikke opbygget som en partikel. Dels er det ikke åbenbart hvilken af de fire nævnte hovedtyper det hører til. Den dialogiske partikel *da* har flere forskellige funktioner. Den kan derfor ikke give noget klart fingerpeg om hvilken plads *for dølen* står på.

Betydning

Ordbogsoplysningerne giver nogle stikord som udgangspunkt for tolkningen af betydningen. Det er

vrede, ærgrelse, foragt
vrede, afmagt, smerte
vrede, foragt, smerte
mild ærgrelse, mild overraskelse

Disse etiketter er svære at opdage i excerpterne. I et enkelt tilfælde er der tale om *overraskelse* over det vedkommende får at vide af samtalepartneren

- 4 Person 1: **Han kan jo ikke komme tilbage. Han har boet for længe i udlandet, jo.**
Person 2: **Nåh, for dølen! Han er udlandsdanser.**

En vis negativ attitude – en art desperation – kan spores som kommentar til noget vedkommende selv fortæller om

- 1 Person 1: **Fordi vi gik fra varme til kulde – alligevel var der varmt dernede – til kulde, ikke.**
Person 2: **Nåh ja.**
Person 1: **Ja⁵, for dølen mand! Det var sådan nogle lede lufthuller, ikke.**

Eller noget som samtalepartneren fortæller

- 2 Person 1: **Men det er jo svært at køre derud når man – han ikke er der.**
Person 2: **Ja, for dølen!**
Person 1: **Ja, jeg har været derude et par gange, men altså ...**

Her er det tydeligt at der er tale om et istemmende hørersignal. **Ja** er selvfølgelig i sig selv en bekræftende, men **ja** alene mangler den solidaritetsangivelse og opmuntring til at fortsætte som **for dølen** bidrager med. En helt igennem positiv istemmende reaktion findes i excerpt 10

- 10 Person 1: **Er det ikke en dejlig fornemmelse at mønsteret kan brydes?**
Person 2: **Jo, jo for dølen, det er det!**

Solidaritet udtrykkes også i excerpt 3 og 7, men her er der også tale om en vis forargelse over det som fortælleren har oplevet:

- 3 Person 1: **Det var også en omvæltning at komme fra [...] hvor der ikke er nogen lyskryds og nogen ting og så komme ind på [...].**
Person 2: **Ja, for dølen!**
Person 1: **Jeg blev også hurtigt kørt ned fordi ...**
- 7 Person 1: **Og gud nåde og trøst hvis man havde løjet og man havde sagt [at] det havde man ikke for.**
Person 2: **Ja, for dølen mand!**
Person 1: **Og så – man fik en skrivelse med hjem.**

I forbindelse med **da** og **ikke** argumenteres mod et anderledes synspunkt nogen kunne have. Det kalder Hansen & Heltoft for ”objektiv modalitet” (2011:1049). Det hænger fint sammen med at partiklen **da** hører til de objektive deklarative partikler. Excerpterne giver to eksempler på dette:

- 11 Person 1: **Så har de jo også et misbrug ved siden af. Med alt det andet der er. Sådan er det jo.**
Person 2: **Ja.**
Person 1: **Så nej det skal jeg ikke - for dølen da!**
Person 2: **Nej, okay.**

- 12 **Så siger jeg: ”Du tror da for dølen ikke at jeg går på revalideringsklinik, og de henser mig, og jeg får tiden sat ned.**

Alt i alt må det konkluderes at **ja for dølen** først og fremmest har en dialogisk funktion som går ud på at vise at man istemmer den anden parts følelsesmæssige holdning, eller

⁵ Transskriptionen gengiver ordet som **jeg**. Jeg hører **ja**. Dette giver også bedre mening i sammenhængen.

gentager og forstærker sin egen. Når *for dælen* optræder i andre sammenhænge, er det som forstærkende element ved en emotionel interjektion, fx *av for dælen*, eller som forstærkende element ved *da* og negation: *for dælen da ikke*.

Opsummering

Undersøgelsen af *for dælen* kan opsummeres således:

Materiale: formet som præpositionsforbindelse, skønt det ikke indlysende at *dælen* er et substantiv og *for* en præposition

Placeringer: etfelt, venstre og inde i sætning

Varianter: evt. *for dælen da*

Synonymer: muligvis udtryk som *for fa(nd)en*, *for satan* og *for søren*

Funktion: dialogisk

Semantik: forstærkende

Ordklasse: adverbium, evt. af underkategorien dialogisk partikel

Selv om *for dælen* synes at høre til blandt adverbialerne i bred traditionel forstand ligesom *dæleme*, så bruges de forskelligt. Mine søgninger viser at *dæleme* i næsten alle tilfælde står inde i sætningen på adverbiernes normale plads. Man kan sige at *for dælen* er et adverbium som særlig ofte optræder som interjektional.

Kapitel 6

Resultater og konklusioner

Hver enkelt af de foretagne undersøgelser kan bidrage med resultater der viser hvordan interjektioner fremtræder og fungerer.

Undersøgelsen af *værsgo* viser at selv om to stavemåder afspejler at der er variation i udtalen, så kan man næppe forvente at den skriftlige gengivelse på nogen systematisk måde vil samvariere med udtalen i det enkelte tilfælde. Det gælder både transskription og anden skriftlig gengivelse af talt sprog. Den viser endvidere at samme konstruktion kan være performativ i nogle konstruktioner og ikke-performativ i andre. Endelig viser den at en interjektion kan være materiale i en fast vending og dér have rollen som adverbial.

Undersøgelsen af *vorherre bevares* m.fl. viser på den ene side at der kan være variation i opbygningen af en interjektion uden at det betyder forskel i funktionen, på den anden side viser den at interjektioner med samme udgangspunkt, her *gud/vorherre bevare os*, kan interjektionaliseres i mere end én retning og herved give anledning til flere interjektioner med hver deres funktion. Højreplacering er relativt hyppig. Måske er der tale om parentetisk funktion (Hansen & Heltoft 2011:1148).

Den uautoriserede ”superlativ” i interjektionen *du godeste* er et interessant eksempel på hvordan en interjektionalisering kan give sig udslag på udtrykssiden. På indholdssiden kan man skelne flere betydninger. Denne variation kan imidlertid dække over en fælles kerne. Jeg vil dog afstå fra nogen konklusion her, det ville kræve udviklingen af en trækteori som måtte hvile på en meget større empirisk basis end mine fem undersøgelser.

Er du gal er et godt eksempel på et tilsyneladende spørgsmål som alligevel ikke er det. Ligesom ved *vorherre bevares* er der tale om variationer i konstruktionen; her med to varianter (med og uden *mand*). Denne konstruktion er den eneste af de undersøgte hvor der ikke er tydelig omdannelse på udtrykssiden.

For dølen er muligvis ikke nogen interjektion, men konstruktionen viser meget tydeligt et fænomen som også kan iagttages i de fire andre undersøgelser, nemlig muligheden for kombination med ord som *ja, nej, da, jomen* osv. Det er en mulighed som det kunne være godt at få belyst nærmere. Det gælder især hvilke konstruktioner/ord der kan kombineres og i hvilken rækkefølge.

Ortografiens begrænsninger

Set fra et talesprogssynspunkt er ortografien af meget tvivlsom værdi som rettesnor. Især forekommer ortografiens principper for placeringen af ordmellemlum, i det omfang sådanne principper eksisterer eller anvendes i praksis, fra dette synspunkt meget tilfældige. Disse begrænsninger ved traditionel ortografi sætter unægtelig korpusundersøgelser som den her foretagne i et dilemma. For det er svært at forestille sig hvordan

søgning og analyse skal foregå uden hjælp af transskription. Og transskription må i alle fald hvile på en eller anden form for ortografi.

I talesprogsforskningen er der brug for overvejelser over hvordan talestrømmen kan inddeles på en frugtbar og meningsfuld måde og hvordan en sådan leddeling kan afspejles i en transskription.

Interjektionalisering i lyset af de undersøgte konstruktioner

Når en spørgsmålsformet konstruktion ikke kræver noget svar og derfor ikke (længere) er noget spørgsmål eller når en konstruktion der ligner en kommando eller en opfordring, ikke længere kalder på en bestemt handling osv., så foreligger der en interjektionalisering og dermed en interjektion uanset at materialet i konstruktionen kan ligne ord fra andre mere anerkendte og bedre afgrænsede ordklasser.

Interjektionaliseringen kan betragtes som såvel en proces som en relation. I en synkron sammenhæng er det rimeligst at se den som en relation mellem ord og ordforbindelser som har en udtryksmæssig lighed. Der kan være tale om en fuldstændig identitet i udtrykket som ved *er du gal*, eller blot en oplevet lighed på grundlag af nogle få træk i udtrykket som ved *bevares*. På funktionssiden er kontrasterne, fx mellem spørgsmål og ikke-spørgsmål, et vigtigt udgangspunkt for at afgøre om der er tale om en interjektionalisering.

Mine undersøgelser har ikke omfattet eksempler på såkaldte primære interjektioner. Hermed har jeg heller ikke kunnet undersøge eksempler hvor interjektionaliseringen på udtryksiden har givet sig et ekstremt udslag. Den typiske primære interjektion er jo ifølge kilderne enstavelses eller fordoblet. Det tidligere nævnte tilfælde hvor *bebe* er en interjektionaliseret udgave af *jeg beder om undskyldning*, kunne være et eksempel.

Ordklassen interjektion

Den definition som jeg nåede frem til i omtalen af Hansen & Heltoft i kapitel 2, siger at en interjektion kan stå (1) som etfaldtshelhed, (2) i interjektionalfeltet til venstre for en sætning eller lignende, (3) men ikke som adverbial inde i sætningen. Denne definition har vist sig brugbar til at identificere i hvert fald de fire af de fem undersøgte konstruktioner som *interjektionaler*. Om de også er interjektioner, eller om de blot er materiale fra andre ordklasser, har været et centralt punkt i mine undersøgelser.

Den skepsis jeg på forhånd kunne have med hensyn til rimeligheden i at opstille ordklasser uden støtte i bøjningsmuligheder, er om ikke gjort til skamme så dog svækket. En udtømmende klassifikation efter ordklasse danner strengt taget baggrund for opstilling af sætningsskemaet og for en forståelse af samspillet mellem leddene og de materialer de kan bestå af. Interjektionernes særlige talesprogstilknytning og deres rolle i samtaler gør det i høj grad påkrævet at denne særlige sproglige kategori kan indkredses og analyseres.

Litteratur

BEDNAREK, MONIKA

- 2006 "Bühler, Karl (1879-1963)". *Encyclopedia of Language & Linguistics*.
Second Edition. 2:145-47.

BLEGVAD, MICHAEL

- 2010 "Modalverber og pronomener i italiensk" Eksamensopgave. Københavns
Universitet.

DANSK SPROGNÆVN

- 2012 *Retskrivningsordbogen*. 4. udgave. København: Alinea. www.dns.dk/ro

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

- 2003-5 *Den Danske Ordbog 1-6*. København: Gyldendal. www.ordnet.dk/ddo

DIDERICHSEN, PAUL

- 1946 *Elementær dansk Grammatik*. København: Gyldendal.

DUDEN

- 2006 *Der Duden in zwölf Bänden*. 4 Die Grammatik. (7. völlig neu erarbeitete
und erweiterte Auflage). Mannheim: Dudenverlag.

EHLICH, KONRAD

- 1986 *Interjektionen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

HANSEN, ERIK & HELTOFT, LARS

- 2011 *Grammatik over det danske sprog*. Bind I-III. Det Danske Sprog- og Littera-
turselskab. Odense, Syddansk Universitetsforlag.

HANSEN, AAGE

- 1967 *Moderne dansk I-III*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
Grafisk Forlag.

HANSEN, MARTIN H.

- 2013 "'Hold kæft' – et talesprogsudtryk i forandring". *14. Møde om Udforskning-
en af Dansk Sprog*. Århus, Aarhus Universitet. s. 151-165.

KRIER, FERNANDE

- 2006 "Interjektionen im Lëzebuergeschen". *Dialectologia et Geolinguistica*
14:63-85.

LYONS, JOHN

- 1995 *Linguistic Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.

MIKKELSEN, KRISTIAN

- 1911 *Dansk Ordfoiningslære*. København Lehmann & Stage. Genoptrykt 1975
København, Hans Reitzel.

SVENSÉN, BO

- 2009 *A Handbook of Lexicography: The Theory and Practice of Dictionary-
Making*. Cambridge: Cambridge University Press.

ZOLA CHRISTENSEN, ROBERT & CHRISTENSEN, LISA.

- 2009 *Dansk Grammatik*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. 2. udgave.